

Makale Künyesi (Araştırma): Arslan, H. Ç. (2021). Eski Uygur mektuplarının söz varlığının Hakasça ile karşılaştırılması (ortak/izlenebilir sözcükler). *Çukurova Üniversitesi Türkoloji Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 746-787.

<https://doi.org/10.32321/cutad.987185>

ESKİ UYGUR MEKTUPLARININ SÖZ VARLIĞININ HAKASÇA İLE KARŞILAŞTIRILMASI (ORTAK/İZLENEBİLİR SÖZLER)¹

Hüsnü Çağdaş ARSLAN²

ÖZET

Eski Uygurca özel mektuplar, Dunhuang'da yer alan Bin Buda Mağaraları'ndaki yazmalar arasında bulunmaktaydı. Bu mektupların insan ilişkileri, çalışma hayatı, devlet idaresi, ticaret, tarım ve günlük hayat gibi değişik içeriklere sahip olduğu görülmektedir. Budist, Manihaist ve Hristiyan çevrelerine ait iki yüzden fazla mektup bulunmaktadır. Bu çalışma, Eski Uygurca mektuplar üzerine hazırlanmış olduğumuz doktora tezindeki iki başlığın gözden geçirilerek sunulmasından ve araştırmanın bu bölümünün güncellenmiş sonuçlarının duyurulmasından oluşmaktadır. Mektupların söz varlığı, ilgili çalışmalar ve sözlükler aracılığıyla Hakasçanın söz varlığı ile karşılaştırılmıştır ve izlenebilir (ortaklaşan) sözcükler belirlenmiştir. Ayrıca Eski Uygurca-Hakasça ortak sözcükler, Morris Swadesh'in 1971'de yayımlanan son 100 kelimelik listesine göre değerlendirilmiştir. Bu karşılaştırmanın yapılma nedenini, Sarı Uygurca ve Fu-yü Kırgızcası ile birlikte Türk lehçelerinin azak / tağlı grubunda yer alan Hakasçanın, bugün Eski Uygurcaya, yazı dili olmayan Sarı Uygurcadan sonra en yakın çağdaş Türk lehçelerinden biri olmasıyla ve Eski Uygurca-Hakasça dil ilişkilerinin bu yönünün betimlenmesi gerekliliğiyle açıklayabiliriz.

Anahtar kelimeler: Eski Uygurca, mektuplar, Hakasça, söz varlığı, Swadesh listesi.

¹ Bu çalışma, Çukurova Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi (BAP) tarafından desteklenen *Eski Uygur Mektuplarının İncelenmesi ve Söz Varlığının Hakasça ile Karşılaştırılması (The Examination of Old Uighur Letters and the Comparison of Its Vocabulary with Khakassian)* adlı ve SDK-2019-11733 numaralı doktora tezi projesinin verilerinin gözden geçirilmesi ve yeniden değerlendirilmesi sonucu ortaya çıkmıştır.

² Çukurova Üniversitesi, Türk Dili Bölümü, Öğr. Gör. Dr. hcarlsan@cu.edu.tr
<https://orcid.org/0000-0003-4618-2105>

THE COMPARING THE VOCABULARY OF THE OLD UIGHUR LETTERS WITH KHAKASSIAN (COMMON/TRACEABLE WORDS)

ABSTRACT

The Old Uighur individual letters were among the manuscripts found in the Thousand Buddha Caves in Dunhuang. It is seen that the Old Uighur letters identified were written on the issues of human relations, work life, state administration, trade, agriculture and daily life. There are more than two hundred letters from the Buddhist, Manichaeian and Christian surroundings. This study consists of reviewing and presenting the two titles in the doctoral dissertation we prepared on Old Uighur letters and announcing the updated results of the this part of the research. The vocabulary of the letters was compared with the vocabulary of Khakas through related studies and dictionaries and traceable (common) words were determined. In addition, the common Old Uighur and Khakassian words were evaluated according to Morris Swadesh's final 100-words list published in 1971. We can explain the reasons for this comparison by the fact that Khakas, which is in the azaq / tayly group of Turkish dialects, together with Yellow Uighur and Fu-yu Kyrgyz, is one of the closest contemporary Turkish dialects to Old Uighur today, after Yellow Uighur, which is not a written language, and by requirement to describe this aspect of Old Uighur-Khakas language relations.

Keywords: Old Uighur, letters, Khakassian, vocabulary, Swadesh list.

GİRİŞ

Mektup, insanlar arasında çok eski zamanlardan beri kullanılan ve geçerliğini bugün de hem klasik anlamda hem de modern zamanlara uygun elektronik ortamlarda sürdüren bir iletişim aracıdır. Biçimi ve yazılış nitelikleri düşünüldüğünde geçmişte günümüze ulaştıran bir dil verisi, aynı zamanda yazılış amacına, içeriğine ve yazarının üslubuna göre kimlik kazanan edebî bir belgedir. İletişim kurmak amacıyla bir insanın bir başka insana gönderdiği yazılı belge mektup olarak adlandırıldığı gibi, klasik edebiyatta sanatlı, süslü ve mensur ya da manzum olan yazılı belge de mektup olarak adlandırılmaktadır. Mektup, Türk edebiyatında olduğu gibi farklı ulusların edebiyatlarında da genellikle bir edebî tür olarak görülmektedir. Dilinin niteliği, yazılış biçimi ve üslup gibi ölçütlere göre sınıflandırılarak türlü gruplar içinde dil biliminin bilimsel yöntem ve teknikleri gereğince değerlendirilmektedir. Hunlar ve Köktürkler döneminde Türklerin mektup türünü kullandığı, birçok araştırmacı tarafından bilinen ve kabul edilen bir gerçektir; ancak Türk yazı dilinde varlığı tespit edilen ilk mektup örnekleri, Eski Türkçe devrinde (VII-XIII. yy.) yazılmış

Eski Uygur Türklerinden kalan ve genelde parçalar hâlinde elimize ulaşan mektuplardır. Bugün, dinî veya din dışı olanlar da dâhil olmak üzere Eski Uygur belgeleri, Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften ve Berlin'deki Museum für Asiatische Kunst (eskiden Museum für Indische Kunst olarak bilinen), Paris'teki Bibliothèque Nationale de France, Londra'daki İngiliz Kütüphanesi, Rusya Bilimler Akademisi Doğu Çalışmaları Enstitüsü St. Petersburg Şubesi, Kyoto'daki Ryūkoku Üniversitesi Ömiya Kütüphanesi, Turfan'daki Academia Turfanica (Turfan Müzesi), Urumçi'deki Sincan Uygur Özerk Bölgesi Müzesi, Dunhuang'daki Dunhuang Akademisi, Huhehot'daki İç Moğolistan Özerk Bölgesi Kültürel Miras ve Arkeoloji Enstitüsü, Pekin'deki Çin Ulusal Kütüphanesi ve Türkiye'deki İstanbul Üniversitesi gibi çeşitli kurumlar tarafından tutulmaktadır (COUL, s. 5). Bu belgeler, Turfan vahası dâhil Doğu Tianşan Bölgesi'nde ve çevresinde IX. yüzyılın ikinci yarısından XIII. yüzyılın başına kadar gelişen Batı Uygur Kağanlığının insanları ve bu bölge Moğol İmparatorluğunun egemenliğine girdiğinde XIII ila XIV. yüzyıl Uygurları (yani eski Batı Uygurları) tarafından yazılmıştır (COUL, s. 5). Söz konusu bu zamana kadar Soğd alfabesinden türetilen Uygur alfabesi kullanılarak Türkçenin tarihî yazı dillerinden Eski Uygurcayla yazılmış ve günümüze kadar ulaşmış iki yüzden fazla mektup bulunmaktadır. Türk edebiyatında XIII. yüzyıldan sonra mektubun, özellikle Fars edebiyatından alınmış türlerin içine yerleştirilerek geliştiği ve XIX. yüzyıldan sonra Batı edebiyatının tesiriyle Türk edebiyatında yerleşen yeni biçim ve içerikler gibi yaygınlık kazandığı görülür (Berbercan, 2013, s. 74). Abik, "Ali Şir Nevâyî'nin *Münşeat*'ında 'Arza-Daşt' Terimi ve Birkaç Örnek" adlı çalışmasında Tarihî Türk yazı dillerinde mektup geleneğinden, özellikle Doğu Türkçesinde Timurlular Döneminden, Klasik İslami edebiyatlardan ve Anadolu Türk sahasında yazılan mektuplardan, bunların genellikle münşeat mecmualarında bulunduğundan bahseder ve münşeatlardaki mektupların iç düzeni üzerine bilgiler verir; Fars edebiyatında Arapça 'inşa' sözünün, İslamiyetin İran'a girişinden sonra mektup yazma sanatı anlamında kullanılmaya başlanmasından ve zamanla İslami Türk sahasını da etkileyerek, mektup türünde Arapça örneklerin izinde belli biçimlere ulaşıldığından söz eder; Ali Şir Nevâyî'nin *Münşeat*'ında mektup kavram alanına ilişkin kelime kadrosunu inceleyerek bunları sekiz ana öbeğe ayırarak verir (Abik, 2009, s. 33-37).³

³ "Birinci öbek, "mektup, gönderilen yazı" anlamına gelen kelimelerden oluşur: arza-daşt, ruk'a, nişan, ikbal nişanı, bitig, mektub, name, inayetname, inayet nişanı, inşa, mekatib, imla, rakam, hat, safha, sevad, varak, nesr, hümayun bitig,

1. Eski Uygur Mektupları

Kâğıt kullanımı o zamanlar henüz Avrupa'da bile yaygınlaşmamışken bu mektupların tümü kâğıt üzerine yazılmıştır (COUL, s. 5). Bilgilerimize göre mürekkep Çin'de kullanılabenzer, ancak mektuplar yazı fırçalarından ziyade kâğıt veya tahta kalemlerle yazılmıştır (COUL, s. 5). Bu mektupların çoğu XX. yüzyılda Çin'de, Sincan Uygur Özerk Bölgesi'ndeki Turfan Vahası'nda veya Kansu'daki Dunhuang'da ünlü Bin Budaların Mogao Mağaraları'nda keşfedilmiştir ve az bir kısmı da Kansu Koridoru'ndaki Kara-hoto kalıntılarında ortaya çıkarılmıştır (COUL, s. 5). Dunhuang'daki Bin Buda Mağaraları'nda ele geçirilen yazmalar arasında bulunan Eski Uygurca özel mektuplar, Eski Türkçede genellikle *esengü bitig* "esenlik mektubu" olarak adlandırılmaktadır. Mektupların çoğu tarihsiz ise de başta veya sonda nadiren tarihin verildiği görülür. Önce alıcının, hemen sonra da gönderenin adı yazılır. Bunu *esengü bitigim*, *esengü bitigimiz* veya kısaca *esengümüz* (sağlık, esenlik mektubumuz) vb. belgenin mektup olduğunu gösteren ibareler takip eder. Hitapton sonra ilk olarak hâl hatır ve alıcının sağlık durumu sorulur. Gönderen(ler) kendi sağlık durumları hakkında bilgi verdikten sonra mektubun yazılmasına neden olan asıl amaca geçilir. Örneğin; kervanla gönderilen hediyelerin üzerlerindeki damgalara bakılarak bulunup alınması öğütlenir ya da aile üyeleri hakkında yeni gelişmeler bildirilir. Mektup, genellikle kimin tarafından yazıldığını veya kime verileceğini bildiren iki kısa cümle ile son bulur (Demir ve Yılmaz, 2006, s. 170).

Uzun yıllar Eski Uygur mektupları üzerine çalışan Japon araştırmacı Takao Moriyasu, 2019'da yayımladığı *Corpus*'un 'Giriş' kısmında öncelikle bu kitapla (= COUL) önceki çalışmaları arasındaki ilişkiyi açıklamaktadır. Bu kitaptan önce, Moriyasu tarafından "Doğu İpek Yolu'ndan Eski Uygur Mektuplarının Epistolar Formülleri (Bölüm 1 ve Bölüm 2)" [= Moriyasu 2011 ve 2012] başlıklı iki bölümden oluşan uzun bir araştırma makalesi yayımlanmıştır. *Doğu İpek Yolu'ndan Eski Uygur Mektuplarının Derlemi* (= COUL) adlı kitap⁴, Eski Uygur mektupları ve bu mektupların dayandığı metinler

ruk'a-i niyaz, ruk'a-i ihlas, ruk'a-i şefkat, devlet rakamı, havale-name." (Abik, 2009, s. 35-36).

⁴ Bu çalışmayla ilgili kısa bir değerlendirmeyi ve düzeltme önerilerini içeren ilk Türkçe tanıtma yazısı, E. Uçar tarafından *Journal of Old Turkic Studies* adlı dergide yayımlanmıştır, bkz. (Uçar, 2020, s. 778-782). Moriyasu'nun *Corpus* çalışması elimizde bulunduğundan hem doktora tezimizde hem de bu çalışmada doğrudan eserin kendisinden faydalanıldı. Esere sahip olmayanlar için ise söz konusu tanıtma yazısı burada anılıp kaynakça kısmında yazının tam künyesi

hakkında paleografik bilgileri bir araya getirmektedir ve söz konusu daha önceki çalışmalar için kaynak materyali sağlamaktadır.⁵ Bununla birlikte, aslında Moriyasu 2011'den (= Epi. Form. 1) önce, *Acta Asiatica 94*'te "Orta Asya'dan Eski Uygur Mektuplarının Epistolar Formülleri" [= Moriyasu 2008] adlı bir yazı yayımlamıştır. Bu çalışmalar hem yapıları hem de içerikleri açısından büyük ölçüde örtüşmektedir (COUL, s. 9).

Moriyasu, COUL'un girişindeki 'I-4. Adlandırma formüllerine göre epistolar formüllerin sınıflandırılması' başlığında⁶, bugüne kadar topladığı mektup formuna sahip olan Uygur belgelerindeki şu sözcükleri, bu mektuplara atıfta bulunan özel terimler olarak çıkarabildiğini belirtmektedir: *yarlıg* (yarlıg), *ötüg*, *söz*, *sav* ve *esengü* (COUL, s. 11). Bu sözcükler, tekil veya çoğul birinci şahsın iyelik eki ile birlikte veya *bitig* sözcüğüyle birlikte yazılı herhangi bir şey için genel bir sözcük (ve COUL bağlamında, genel olarak mektuplar) ile birlikte görünmektedirler:

"Mektup" biçimini ifade eden terimler:

yarlıg formu: *yarlıgım*, *yarlıgımız*, *yarlıg bitigim*, *yarlıg bitigimiz*,
(*esengü* + *yarlıg* formu)

ötüg formu: *ötügüm*, *ötügümüz*, *ötüg bitigim*, *ötüg bitigimiz*,
(*esengü* + *ötüg* formu)

esengü formu: *esengüm*, *esengümüz*, *esengü bitigim*, *esengü bitigimiz*

sav/söz formu: *savım*, *savımız*, *sözüm*, *sözümüz*

basit *bitig* formu: *bitigim*, *bitigimiz* (COUL, s. 11).

Moriyasu, *Eski Uygur Mektupları Derlemi*'ndeki mektup metinlerini muhatap ve gönderenle ilgili açılış formüllerine, yani adlandırma formüllerine uygun biçimde temelde beş ana gruba (A ~ E Tipi) ayırmıştır (COUL, s. 11).⁷

verilmiştir. Moriyasu'nun *Corpus*'u ve mektupların tasnifi hakkında Türkçe bilgi için ayrıca bkz. (Arslan, 2021, s. 13-19).

⁵ Bu nedenle, Moriyasu bu kısımda, bu derlemin okuyucularından önce Osaka Üniversitesi Kütüphanesi'nin web sitesini (<https://ir.library.osaka-u.ac.jp>) ziyaret etmelerini ve Osaka Üniversitesi Bilgi Arşivi'nden (OUKA) yazarın 2011'de ve 2012'de yayımlanan çalışmalarını indirmelerini rica etmektedir (COUL, s. 9).

⁶ Moriyasu, bu bölümün Moriyasu 2011 (= Epi. Form. 1) yayınındaki bölüm 4 ve 5'ten alınmış olduğunu belirtmektedir (COUL, s. 11).

⁷ Moriyasu'nun COUL'da verdiği mektup tipleri: A, B, C, D (D1, D2), E (E1, E2, E3, E4) tipi ve tanımlanmamış tip mektuplar.

2. İnceleme: Eski Uygur Mektuplarının Söz Varlığının Hakaşça ile Karşılaştırılması

Türkçenin farklı dönemlerinin ve kollarının ele alınması yoluyla Eski Türkçenin Türk lehçeleri ile karşılaştırıldığı çalışmalar, özünde tarihsel dil ilişkilerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çalışmada, bu genel amaca hizmet etmek niyetiyle Eski Uygurca ile Hakaşça ilişkisi söz varlığı yönüyle betimlenmeye çalışılmıştır. Sarı Uygurca ve Fu-yü Kırgızcası ile birlikte Türk lehçelerinin *azak/tağlığ* grubunda yer alan Hakaşçada, Arapça ve Farsçadan ödünç sözcükler çok sayıdadır. Ayrıca Tuvaca, Altayca ve Yakutçaya göre de Moğolcadan ödünçlemeler daha azdır. Bugün Eski Uygurcaya, yazı dili olmayan Sarı Uygurcadan sonra en yakın çağdaş Türk lehçelerinden biridir. Bununla birlikte coğrafi bakımdan geçmişte Batı Uygur Kağanlığının bugünkü Hakasya topraklarını çevrelemesi de bu karşılaştırmanın yapılma nedenlerinden biridir.

Burada verilen karşılaştırmalı sözcük listesi, temelde *Eski Uygur Mektuplarının İncelenmesi ve Söz Varlığının Hakaşça ile Karşılaştırılması* (2021) adlı doktora tezimizin sunduğu verilere dayanmaktadır. Söz konusu tezde, Berlin-Brandenburg Bilimler Akademisi, Berlin Eyalet Kütüphanesi'ndeki Prusya Kültür Varlığı, Şarkiyat Bölümü'nden (*Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften in der Staatsbibliothek zu Berlin - Preussischer Kulturbesitz Orientabteilung*)⁸ yayın izni alınmış ve aynı zamanda bazıları daha önce çeşitli araştırmacılar tarafından yayımlanmış, yayın izni gerektirmeyen veya erişime açık, Moriyasu'nun tasnifindeki her tipte açılış formeline uygun örnekler barındıran Eski Uygurca 64 (92 *fragman*) mektubun harf çevirileri (transliterasyon), çeviri yazıları (transkripsiyon) ve Türkiye Türkçesine aktarmaları verilmiştir. Aynı zamanda sözlükler ve metin derlemi yoluyla Eski Uygurca-Hakaşça söz varlığı karşılaştırması yapılmıştır. O. F. Sertkaya'nın 'Eski Uygur Mektupları Üzerine' (2011) adlı makalesinde yer alan fragman bilgilerinden hareketle tüm malzemenin ve kaynakların toplanması hem doktora çalışmamız hem de buradaki mevcut gözden geçirilmiş versiyon ve yeniden değerlendirme için ilk adımı oluşturmuştur. Doktora tez çalışmamız devam ederken T. Moriyasu tarafından alan yazına eşsiz bir katkı olan *Corpus*'un (2019) yayımlanması tüm

⁸ The permission for use of these fragments and a user card were obtained on my own behalf from Berlin-Brandenburgischen Akademie der Wissenschaften in der Staatsbibliothek zu Berlin - Preussischer Kulturbesitz Orientabteilung [Berlin-Brandenburg Academy of Sciences in the Berlin State Library - Prussian Cultural Heritage Orient Department] on February 22, 2020. I would like to thank Kristina Münchow, the representative of the institution.

mektupların söz varlığına ulaşmayı kolaylaştırmış ve önceki çalışmalarla karşılaştırma yapabilmeyi sağlamıştır (Arslan, 2021, s. 4). Bu karşılaştırma sonucunda yayımlanmış çalışmalar arasında bazı farklılıklar tespit edilmiş ve kendi tavrımız buna göre şekillenmiştir. O. F. Sertkaya'nın 'Eski Uygur Mektupları Üzerine' (2011) adlı makalesiyle T. Moriyasu'nun *Corpus of the Old Uighur Letters from the Eastern Silk Road (Doğu İpek Yolu'ndan Eski Uygur Mektuplarının Derlemi)* adlı çalışması karşılaştırıldığında mektup metni olarak belirlenen el yazmaları arasında farklılıklar olduğu görülmektedir. O. F. Sertkaya'nın tasnifinde mektup olarak değerlendirilen ve listelenmiş 110 adet Eski Uygurca belge arasından katalog numaraları 189/40, 2164, U 5663 a-b, T III M 152, 214/66, T III 253 a M, U 5295, U 5331, U 5334, T I a (70), T III B 1 (107/022), U 5293, U *9187, T III M 253 (64), T II T 100 (34), T I a (23a), 8a, Xuanzang VIII. Bölüm 1763-1771, 1813-1818 ve 2034-2038, U 6073, 4a-b, 263, T I D 406a (63), U 6064, U 5327, U 5610, U 5649, U 5963, U 5965, U 6078 ve Ch/U 6890b olan 32 adet metnin, Moriyasu'nun *Corpus*'nda yer almadığı belirlenmiştir (Arslan, 2021, s. 323). Moriyasu'nun kendi derlemine seçtiği mektup metinleri için belirlediği ölçütlerin bu durum üzerinde etkili olduğu görülmektedir (Arslan, 2021, s. 14-15). O. F. Sertkaya'nın mektuplar arasında saydığı U 5331 numaralı fragman ile daha önce Tuğuşeva'nın (1971, s. 173-187) ve Clauson'un (1973, s. 213-222) incelediği SI 2 Kr 17 ve SI Kr IV 256 katalog numaralı fragmanlar, Moriyasu'nun derleminde farklı olarak yapısı dolayısıyla doktora çalışmamızda ve bu yazıda yer almıştır. Sonuç olarak, söz konusu fragmanlar dışında özel mektuplar bağlamında burada, Eski Uygurca ve Hakasça arasındaki söz varlığı ortaklığını göstermek amacıyla verilen listedeki *izlenebilir (ortaklaşan) sözlerin* belirlenmesinde COUL'daki 209 mektup ve 7 zarf metni belirleyici olmuştur.

Bu çalışmada incelenen Eski Uygur mektuplarını iki kategoride ele alacağız: İlki, bizzat tarafımızca incelenen ve fragmanlar üzerinden önceki yayınlarla karşılaştırılıp söz varlığı çıkarılan mektup metinleridir. İkincisi ise doktora çalışmamızın ikinci tez izleme komitesi raporuyla neredeyse aynı zamanda, 2019 yılının sonlarında Moriyasu tarafından yayımlanan *Corpus*'un ancak 2020 Temmuz ayında koronavirüs pandemisinin şartları zorlaştırması ve Belçika'daki yayınevini hatalı baskı problemleriyle karşılaşması sebebiyle elimize geç de olsa ulaşmasıyla söz varlığı tespit edilen mektup metinleridir. Bunları katalog numaralarıyla birlikte şu şekilde verebiliriz:

a) J. Hamilton'un 1986 yılında *Manuscripts ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-houang I-II* (= MOTH) adlı yayınında yer verdiği *Pelliot Chinois 3049*, *Pelliot Ouïgour 5*, *Pelliot Ouïgour 15*, *Or.*

8212 (120), Pelliot Ouïgour 9, Or. 8212 (123) recto-verso, Or. 8212 (179) recto-verso, Or. 8212 (180) recto-verso, Pelliot Ouïgour 12, Or. 8212 (181), Pelliot Ouïgour 4 recto-verso, Pelliot Ouïgour 3 recto-verso, Pelliot Ouïgour 6 recto-verso, Pelliot Ouïgour 7 ve Pelliot Ouïgour 14 başlıklı 15 adet; W. Radloff'un 1928 yılında *Uigurische Sprachdenkmäler*'de işlediği, *Turfanforschung (Digitales Turfan-Archiv) Projesi* içerisinde internet üzerinden erişime açık olan ve Ayşegül Sertkaya'nın 1999'da "Uigurische Sprachdenkmäler'den Beş Mektup" adlı makalesinde yeniden ele aldığı *U 5320 recto-verso (USp 92 - T II D 149 f - USBM 1)*, *U 5331 Seite 1=[USp 69 - T. II. Çıktım No. 1 (307/R. 69)-USBM 2]*, *U5295 Seite 1-2=USp 24 [T. M. 213 D. T I 188 (292 b/R. 24), USBM 3]*, *U5327=USp 9 [T. M. 231 (279/R. 9), USBM 4]*, *U5293=USp 17 [T. M. 219 D. 200 (287/R. 17), USBM 5]* başlıklı 5 adet; *Turfanforschung Digitales Turfan-Archiv*'de [Turfan Araştırmaları Dijital Turfan Arşivi] açık erişimle yayınlanan Ch/U 6245 verso, Ch/U 6854 verso, Ch/U 6890 verso, Ch/U 7426 verso, U 181 recto, U 181 verso (Türk runik harfli), U 3890 Seite 1, U 5281, U 5290, U 5318, U 5503, U 5531 + U 6066 recto (2 mektup), U 5542, U 5545 recto, U 5720, U 5754 recto, U 5759 recto, U 5759 verso, U 5765, U 5795, U 5796, U 5831, U 5832 a, U 5833, U 5834, U 5835 + U 5836, U 5847, U 5850, U 5874, U 5890, U 5928, U 5933, U 5941, U 5977, U 6069 recto, U 6155, U 6194, U 6198 + U 6199, U 7252 verso katalog numaralı fragmanlardan oluşan 41 adet; orijinalleri St. Petersburg'da Doğu Araştırmaları Enstitüsü'nde bulunan SI 2 Kr 17 ve SI Kr IV 256 katalog numaralı 3 adet olmak üzere toplam 64 adet Eski Uygurca mektup metni (92 fragman = 832 satır) incelenmiştir (Arslan, 2021, s. 23-24).

b) Eski Uygur mektuplarının söz varlığını ortaya çıkarırken yararlandığımız Moriyasu'nun *Corpus*'undaki fragmanlar katalog numaralarıyla birlikte şunlardır⁹:

A Tipi Mektuplar:

COUL no. 01 = U 5281 = BTT 5, no. 30; COUL no. 02 = K 7718 = UBr, Metin A; COUL no. 03 = 81TB 65:6 = TuMW, Mektup F; COUL no. 04 = U 3890 recto; COUL no. 05 = U 5928 = BTT 5, no. 33; COUL no. 06 = U 6069 = BTT 5, no. 34; COUL no. 07 = Dong 61; COUL no. 08 = 81TB 65:4 = TuMW, Mektup D; COUL no. 09 =

⁹ Doktora çalışmamızda harf çevrimi, çeviri yazısı ve Türkiye Türkçesine çevirisi verilen mektup fragmanlarının katalog numaraları italik yazılarak işaretlenmiştir. Bu fragmanların söz varlığı COUL'a ulaşmadan önce çıkarılmıştı. Katalog numarası normal yazılan diğer fragmanlardaki metinlerin söz varlığı doğrudan Moriyasu'nun COUL'daki okumalarından alınmıştır.

K 7713 recto; COUL no. 10 = U 5994; COUL no. 11 = Ot.Ry. 1697; COUL no. 12 = 81TB 65:5 = TuMW, Mektup E; COUL no. 13 = Ot.Ry. 2720 + Ot.Ry. 2795; COUL no. 14 = SI 5285 (SI Kr IV 588); COUL no. 15 = Ot.Ry. 1959; COUL no. 16 = U 6251; COUL no. 17 = U 5616; COUL no. 18 = Ot.Ry. 6383 recto; COUL no. 19 = Ot.Ry. 2076 frag. A recto; COUL no. 20 = Ot.Ry. 2198; COUL no. 21 = Ot.Ry. 2692 + Ot.Ry. 2693; COUL no. 22 = U 5835 + U 5836; COUL no. 23 = Ot.Ry. 2822; COUL no. 24 = Ch/U 6180 + Ch/U 6169 verso; COUL no. 25 = P. 3049, 4. metin = MOTH 5, 4. metin; COUL no. 26 = Ch/U 6854 verso = BTT 5, no. 32; COUL no. 27 = U 5503 = BTT 5, no. 31; COUL no. 28 = Ch/U 6860 recto; A Tipinin referansı için = U 5990 recto (COUL, s. 277-281; Arslan, 2021, s. 24-27).

A ya da B Tipi Mektuplar:

COUL no. 29 = Ot.Ry. 1828; COUL no. 30 = U 181 A yüzü (Uygur harfli) = UBr, Metin B recto (?); COUL no. 31 = U 181 B yüzü (Türk-Runik harfli) = UBr, Metin B verso (?) (COUL, s. 277-281; Arslan, 2021, s. 24-27).

B Tipi Mektuplar:

COUL no. 32 = Ch/U 6570 + Ch/U 6959; COUL no. 33 = U 5531 + U 6066, Mektup no. I; COUL no. 34 = U 5531 + U 6066, Mektup no. II; COUL no. 35 = Or. 8212 / 129, fragmanlar b+a, recto; COUL no. 36 = Ot.Ry. 1993; COUL no. 37 = Ch/U 6843 recto; COUL no. 38 = U 5941, Mektup no. I (COUL, s. 277-281; Arslan, 2021, s. 24-27).

C Tipi Mektuplar:

COUL no. 39 = U 6198 + U 6199; COUL no. 40 = U 5320 = USp 92; COUL no. 41 = SI 4094 (SI 4b Kr 222); COUL no. 42 = Or. 8212 / 115; COUL no. 43 = SI 5359 (SI Kr IV 597); COUL no. 44 = *U 9262; COUL no. 45 = Ot.Ry. 1978; COUL no. 46 = Ot.Ry. 1364; COUL no. 47 = U 6194; COUL no. 48 = U 6272; COUL no. 49 = Ch/U 8140; COUL no. 50 = Or. 8212 / 116 verso = MOTH 17; COUL no. 51 = U 7252 verso; COUL no. 52 = SI 5238 (SI Kr IV 564); COUL no. 53 = Or. 12452 B-9 (COUL, s. 277-281; Arslan, 2021, s. 24-27).

D1 Tipi Mektuplar:

COUL no. 54 = Or. 8212 / 180 = MOTH 25; COUL no. 55 = Or. 8212 / 179 = MOTH 24; COUL no. 56 = P. ou. 3 = MOTH 29; COUL no. 57 = Or. 12207 A-8 & A-10; COUL no. 58 = P. ou. 12 = MOTH 26; COUL no. 59 = 81TB 65-8 = TuMW, Mektup H; COUL no. 60 =

Or. 8212 / 129, fragmanlar b+a, verso; COUL no. 61 = SI 4847 (SI D 11) recto; COUL no. 62 = SI 4847 (SI D 11) verso; COUL no. 63 = *U 9263; COUL no. 64 = P. ou. 7 = MOTH 31; COUL no. 65 = U 6155; COUL no. 66 = U 6180 recto; COUL no. 67 = Ot.Ry. 1914 verso; COUL no. 68 = U 5759 A yüzü; COUL no. 69 = U 5759 B yüzü; COUL no. 70 = U 5874; COUL no. 71 = U 5977; COUL no. 72 = Or 12452 B-11; COUL no. 73 = U 5318; COUL no. 74 = U 5831; COUL no. 75 = U 5290; COUL no. 76 = U 5765; COUL no. 77 = U 5526 verso; COUL no. 78 = F9: W105 verso; COUL no. 79 = U 5484; D1 tipinin referansı için, no. 1 = SI 3132 (SI Kr IV 612); D1 tipinin referansı için, no. 2 = Xuanzang Biyografisinin 7. cildinin Uygurca versiyonunda yer alan üç mektuptan biri, II. 1862-1866 (COUL, s. 277-281; Arslan, 2021, s. 24-27).

D2 Tipi Mektuplar:

COUL no. 80 = P. ou. 4 = MOTH 28; COUL no. 81 = Or 8212 / 123 = MOTH 23; COUL no. 82 = Or. 8212 / 181 = MOTH 27; COUL no. 83 = Ot.Ry. 1647; COUL no. 84 = 81TB 65:7 = TuMW, Mektup G; COUL no. 85 = Or. 8212 / 147 verso; COUL no. 86 = Ch/U 7555 verso; COUL no. 87 = U 5720 (COUL, s. 277-281; Arslan, 2021, s. 24-27).

E Tipi Mektuplar:

COUL no. 88 = P. ou. 15 = MOTH 20; COUL no. 89 = Ch/U 7426 verso; COUL no. 90 = P. 181 ou., no. 203 grup, verso; COUL no. 91 = SI 4236 (SI Kr I 151); COUL no. 92 = P. ou. 9 = MOTH 22; COUL no. 93 = P. ou. 6 = MOTH 30; COUL no. 94 = Or. 8212 / 120 = MOTH 21; COUL no. 95 = Ot.Ry. 2718 recto; COUL no. 96 = U 5890 = UBr, Metin D; COUL no. 97 = U 5754 recto; COUL no. 98 = Ot.Ry. 1097 verso; COUL no. 99 = SI 4095 (SI 4b Kr 223) verso; COUL no. 100 = P. 181 ou., no. 203 grup, recto; COUL no. 101 = U 5941, Mektup no. II; COUL no. 102 = U 6149 recto; COUL no. 103 = B59: 68; COUL no. 104 = Ot.Ry. 6376; COUL no. 105 = Ch/U 6245 verso; COUL no. 106 = Dx 3654 verso; COUL no. 107 = SI 3923 (SI 4b Kr 153) verso; COUL no. 108 = *U 9003; COUL no. 109 = K 7715 = UBr, Metin C; COUL no. 110 = Ot.Ry. 6375 + Ot.Ry. 5336 (COUL, s. 277-281; Arslan, 2021, s. 24-27).

Tanımlanmamış Tip Mektuplar:

COUL no. 111 = U 5085 recto; COUL no. 112 = P. ou. 14 = MOTH 32; COUL no. 113 = U 5899; COUL no. 114 = Ot.Ry. 1984 A+B; COUL no. 115 = SI 5425 (SI Kr IV 737); COUL no. 116 = SI 5291 (SI Kr IV 595); COUL no. 117 = P. ou. 5 = MOTH 19; COUL

no, 118 = Ot.Ry. 1185 + Ot.Ry. 1187; COUL no. 119 = S. 10780; COUL no. 120 = Ot.Ry. 8131; *COUL no. 121 = U 5832 a*; COUL no. 122 = Or. 8212 / 1803 recto; COUL no. 123 = Or. 8212 / 1803 verso; COUL no. 124 = U 5569; COUL no. 125 = U 5929; COUL no. 126 = U 5974 recto; COUL no. 127 = U 5974 verso; COUL no. 128 = Ot.Ry. 1840; COUL no. 129 = Ot.Ry. 1830; COUL no. 130 = Ot.Ry. 1985; *COUL no. 131 = U 5795*; *COUL no. 132 = U 5833*; *COUL no. 133 = U 5834*; *COUL no. 134 = U 5545 recto*; COUL no. 135 = U 5924; COUL no. 136 = Ot.Ry. 1109 frag. A; COUL no. 137 = Ot.Ry. 1107; COUL no. 138 = Ot.Ry. 1842; COUL no. 139 = Ot.Ry. 1946; COUL no. 140 = U 5482; COUL no. 141 = U 5512; *COUL no. 142 = U 5542*; COUL no. 143 = U 5555; COUL no. 144 = U 5613; COUL no. 145 = U 5681; COUL no. 146 = U 5693; COUL no. 147 = U 5715; COUL no. 148 = U 6060; COUL no. 149 = U 6099 + U 6100; COUL no. 150 = U 6266; COUL no. 151 = Ot.Ry. 1148 + Ot.Ry. 1147; COUL no. 152 = Ot.Ry. 1592 A+B; COUL no. 153 = Ot.Ry. 1596 + Ot.Ry. 1594 + Ot.Ry. 1593; COUL no. 154 = Ot.Ry. 1649; COUL no. 155 = Ot.Ry. 1656; COUL no. 156 = Ot.Ry. 1874 recto; COUL no. 157 = Ot.Ry. 1944; COUL no. 158 = Ot.Ry. 1960; COUL no. 159 = Ot.Ry. 2020; COUL no. 160 = Ot.Ry. 2515A; COUL no. 161 = Ot.Ry. 2650; COUL no. 162 = Ot.Ry. 2768; COUL no. 163 = Ot.Ry. 4580; COUL no. 164 = Ot.Ry. 5328 + Ot.Ry. 5356; COUL no. 165 = Ot.Ry. 5357; COUL no. 166 = Ot.Ry. 5629; COUL no. 167 = Ot.Ry. 6372; COUL no. 168 = Ot.Ry. 11084 + Ot.Ry. 11085; COUL no. 169 = SI 5231 (SI Kr IV 557) + SI 5232 (SI Kr IV 558); COUL no. 170 = SI 5303 (SI Kr IV 611); COUL no. 171 = SI 5491 (SI Kr IV 733); *COUL no. 172 = U 5933*; COUL no. 173 = Ch/U 3917; COUL no. 174 = Ot.Ry. 7025 + Ot.Ry. 7028; COUL no. 175 = U 5618 verso; COUL no. 176 = Ch/U 6336; COUL no. 177 = Ch/U 6811 recto; COUL no. 178 = U 5632; COUL no. 179 = U 5644; COUL no. 180 = U 5783 recto; COUL no. 181 = U 5783 verso; *COUL no. 182 = U 5847*; COUL no. 183 = Ot.Ry. 1879; COUL no. 184 = Ot.Ry. 2310; COUL no. 185 = Ot.Ry. 5292; COUL no. 186 = Ot.Ry. 6371; COUL no. 187 = Or. 8212 / 136; COUL no. 188 = Or. 12452 D-4; COUL no. 189 = SI 5311; COUL no. 190 = SI 5505; COUL no. 191 = Dx 12927; COUL no. 192 = U 5991 verso; COUL no. 193 = Ot.Ry. 7094 + ST 116, verso; COUL no. 194 = Ot.Ry. 2687; COUL no. 195 = SyrHT 84 + SyTHT 83, B yüzü; COUL no. 196 = P. ou. 16 Bis; COUL no. 197 = U 5634; COUL no. 198 = U 5662 verso; *COUL no. 199 = U 5796*; *COUL no. 200 = U 5850 a, b, c*; COUL no. 201 = U 5987; COUL no. 202 = U 6122; COUL no. 203 = U 6134 + U 6184; COUL no. 204 = Ot.Ry. 1794 + Ot.Ry. 1795, recto; COUL no. 205 = Ot.Ry. 2605; COUL no. 206 = Ot.Ry. 6345 + Ot.Ry. 6346, recto; COUL no. 207 = Ot.Ry. 6345 + Ot.Ry. 6346, verso; COUL no. 208 = SI 5426 (SI Kr

IV 739); COUL no. 209 = Ch/U 7462 verso (COUL, s. 277-281; Arslan, 2021, s. 24-27).

Mektup Zarfı:

COUL no. 210 = Ot.Ry. 2645; COUL no. 211 = Ot.Ry. 1961 + Ot.Ry. 1962; COUL no. 212 = Ot.Ry. 1963; COUL no. 213 = Ot.Ry. 5333; COUL no. 214 = Ot.Ry. 11162; COUL no. 215 = Ot.Ry. 11163; COUL no. 216 = MIK III 5003 (COUL, s. 277-281; Arslan, 2021, s. 24-27).

Tablo 1. İzlenebilir (Ortaklaşan) Eski Uygurca-Hakasça Sözcükler Listesi

Eski Uygurca	Hakasça	Türkiye Türkçesi
aç-	<i>ac- /azarğa/ (as- /azarğa/)</i>	aç- ¹⁰
açığ	<i>ачыг (açığ)</i>	acı; açıklama, yorum ¹¹
açın-	<i>ачын- /ачынарға/ (açın- /açınarğa/)</i>	bak-; gözet- ¹²
adaş	<i>адаг (adas)</i>	adaş
adır- ~ adur-	<i>азыр- /азыраға/ (azır- /azırarğa/)</i>	ayır-
adırlığ	<i>азырлыг (azırlığ)</i>	EUyg. ayırt edilebilir, ayrıntılı; Hak. kollu, dallı
ağır	<i>аар (aar)</i>	ağır; önemli
ağırla-	<i>аарла- /аарларға/ (aarla- /aarlırğa/)</i>	ağırla-
ağırlağuluk	<i>аарлыг (aarlığ)</i> <i>аарластыг (aarlastığ)</i>	saygın; saygıdeğer
ağız	<i>аас (aas)</i>	ağız
ağtar-	<i>аңдар- /аңдарарға/ (aңdar- /aңdararğa/)</i>	aktar-; Hak. devir- ¹³
ağa (~ ağa)	<i>ага (ağa); агаң (ağaң)</i>	EUyg. ağabey; Hak. dede
al	<i>ал (al)</i>	al, kırmızı, kızıl ¹⁴
al-	<i>ал- /аларға/ (al- /alarğa/)</i>	al-
alım	<i>алым (alım)</i>	alım, borç; kredi

¹⁰ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (DTS, s. 3-4; EDPT, s. 18; UW1-6, s. 37; UW, s. 1; COUL, s. 207; EUTG, s. 547; KHRS, s. 32; HTS, s. 53).

¹¹ Sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. (DTS, s. 4-5; EDPT, s. 21-22; UW1-6, s. 40; COUL, s. 207; KHRS, s. 91; HTS, s. 25).

¹² Sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. (DTS, s. 5; EDPT, s. 29; UW1-6, s. 42; UW, s. 4-5; OTWF, s. 584; COUL, s. 207; EUTG, s. 547; KHRS, s. 91; HTS, s. 26).

¹³ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 207; KHRS, s. 66).

¹⁴ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 207; KHRS, s. 48; HTS, s. 34), sözcüğün renk anlamı yalnızca HTS'de verilmiştir.

alımçı	алымчы (alımçı)	alacaklı ¹⁵
alın-	алын- /алынарға/ (al- /alarga/)	alın- ¹⁶
alğa-	алға- ~ алғы- /алғирға/ (alğa- ~ alğı- /alğırğa/)	kutsa-; öv-; şükret-
alğat-	алғат- ~ алғыт- (alğat- ~ alğıt-)	kutsa-; övül-
alkış	алғас ~ алғыс (alğas ~ alğıs)	alkış; kutsama, dua, tebrik
alp	алып (alıp)	alp ¹⁷
altı	алты (altı)	altı
altınç	алтынчы (altıncı)	altıncı
altun	алтын (altın)	altın ¹⁸
altur-	алдыр- /алдырарға/ (aldır- /aldırarğa/)	aldır- ¹⁹
amil	амыр (amır)	sessiz, sakin, uslu
amra-	амыра- /амырарға/ (amıra- /amırarğa/)	EÜyg. sev-; Hak. yatış-, sakinleş-, hafifle- ²⁰
amtı (~ amdı)	ам (am) // амды (amdı)	şimdi (< Osm. imdi)
ança	анча (anca)	onun gibi, öylece, o gibi ²¹
ançulayu	андағ (andağ), андағох (andağoh)	öyle, o kadar; öylece ²²
andin ~ antın	аннаң (annañ)	ondan; oradan
anı	аны (anı)	onu
anın	анынаң (anınañ)	onunla
anta ~ anda	анда (anda)	onda
antağ (~ andağ)	андағ (andağ)	öyle, böyle, benzer
añ	аң (añ)	av ²³
ağa	агаа (ağaa)	ona
ağçı	аңчы (añçı)	avcı
apa	аба, абаа, абааң (aba/abaa/abaañ)	ata, baba, ağabey, amca
ar- (2)	ар- /арарға/ (ar- /ararğa/)	yorul-; Hak. zayıfla-
ara	ара (ara)	ara, arasında,

¹⁵ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 207; KHRS, s. 59).

¹⁶ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 207; KHRS, s. 59).

¹⁷ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (TMEN II 526, s. 110-111; UW 1-6, s. 105; COUL, s. 207; KHRS, s. 59; HTS, s. 38).

¹⁸ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (TMEN II 529, s. 112-114; UW 1-6, s. 110; COUL, s. 207; KHRS, s. 56-57; HTS, s. 40).

¹⁹ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 207; KHRS, s. 54).

²⁰ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (DTS, s. 41; EDPT, s. 163; KHRS, s. 62).

²¹ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 207; KHRS, s. 65).

²² Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 207; KHRS, s. 63).

²³ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (DTS, s. 46; EDPT, s. 3; KHRS, s. 66; HTS, s. 43).

arça (? arçın)	<i>арчин</i> (arçın) II	ıçı(nde) ²⁴ ardıç ²⁵
arığ	<i>арыг</i> (arığ)	arı, temiz; orman
arğa	<i>арга</i> (arğa)	arka
arķıř	<i>арғыс</i> (arğıs)	kervan; (yol, iş) arkadaş(ı); haberci, elçi
arslan ~ aslan	<i>арылаң ~ арсылаң</i> (arsılaң)	a(r)slan, dişi a(r)slan
artuk ~ artok	<i>артык</i> (artık)	artık, fazla
asıra- (< Моғ. asara-)	<i>азыруға /азыра-/ (azırırğa /azıra-)</i>	yetiştir-, eđit-, besle-, bak-
ař	<i>ас</i> (as)	yemek ²⁶
ař-	<i>ас- /азарға/ (as- /azarğa/)</i>	ař-, geç-
ařnu	<i>азыў (azıy) // азынада (azınada)</i>	önce(ki), eski, erken
at (1)	<i>ат</i> (at)	ad, unvan
at (2)	<i>ат</i> (at)	at (hayvan adı)
at-	<i>ат- /атарға/ (at- /atarğa/)</i>	at-
ata	<i>ада</i> (ada)	ata, baba
atlađ ~ atlıđ (1)	<i>аттыг</i> (attıđ) II	adlı; ath
atlıđ (2)	<i>аттыг</i> (attıđ) I	atlı, atı olan; süvari
av (~ ab)	<i>аб</i> (ab), <i>аң</i> (aң) (= Eski Türkçe <i>aŋ</i>)	av
avcı (~ abçı)	<i>аңчы</i> (aңçı) [<i>? абчы</i> (abçı)]	avcı
ay	<i>ай</i> (ay)	ay
ay-	<i>айм- /айтарға/ (ayt- /aytarğa/)</i>	söyle-, konuř-
aya-	<i>айа- /айурға/ (aya- /ayırğa/)</i>	ET sayrı göster-; Hak. esirge-; acı- ²⁷
ayađ	<i>айағ</i> (ayađ)	ET sayrı; Hak. acıma, merhamet ²⁸
ayađlađ ~ ayađlıđ	<i>айағлығ</i> (ayađlıđ)	sayrıly; merhametli
ayađululık	<i>айағлығ</i> (ayađlıđ)	merhametli; hümete layık
ayak	<i>айах</i> (ayah)	çanak; fincan, kâse,

²⁴ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 208; DTS, s. 50; KHRS, s. 69).

²⁵ Moriyasu, Turfan'daki Bulayık'tan çıkarılan U 9263 katalog numaralı Eski Uygurca orijinal belgenin kaybolduğu bilgisini verir ve sözcüğu "(a)rça" olarak okur (COUL, s. 90-91). Ancak a ve n işaretlerinin birbirine benzerliği düşünülürse sözcüğün (a)rç(ı)n olması da muhtemeldir. Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 208; DTS, s. 51; KHRS, s. 80).

²⁶ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 208; DTS, s. 61; KHRS, s. 82).

²⁷ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 209; DTS, s. 25-26; KHRS, s. 41).

²⁸ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 209; DTS, s. 26; KHRS, s. 39).

ayıt- (~ ayt-)	<i>ai̯m-</i> / <i>ai̯marğa</i> / (ayt- /aytarğa/), <i>ai̯ym-</i> / <i>ai̯ydarğa</i> / (ayıt- /ayıdarğa/)	kadeh söyle-; sor-; (çoşkuyla) türkü veya şarkı söylemek
azıġ	<i>azyġ</i> (azıġ)	azı dişi
azuk	<i>azyx</i> (azıh)	azık ²⁹
ba-	<i>palğa-</i> / <i>palğurğa</i> / (palğa- /palğırğa/)	bağla- ³⁰
baġ (1)	<i>paġ</i> (paġ)	baġ, kayış; bohça, balya ³¹
baġ (2) (< O. Far. <i>bāy</i> , YFar. <i>bāġ</i>)	<i>baħca</i> (bahça)	baġ, bahçe ³²
baġşy ~ baqşy ~ baġşy	<i>paħsy</i> (pahsı)	öğretmen, akıl hocası, üstat
bakır (1)	<i>paġyr</i> (paġır)	bakır ³³
balıġ (1)	<i>palıx</i> (palıh)	balık
bar	<i>par</i> (par)	var
bar-	<i>par-</i> / <i>pararğa</i> / (par- /pararğa/)	var-, git-
barça	<i>parčan</i> (parçan)	bütün, hep, hepsi, tüm
barħa	<i>parħa</i> (barħa) I	Hak. torun; kişi adı ya da kişi adının birleşeni ³⁴
barım	<i>parıcy</i> (parıs)	servet, mal; Hak. kazanç ³⁵
bars	<i>par</i> (par), <i>tuġp</i> (tigr)	pars, kaplan
basa	<i>paza</i> (paza) <i>pazagy</i> (paza) ‘Hak. sonraki’	EUyg. ondan sonra, sonra, sonraki; bir de, dahi, ve; Hak. ve; daha, yine ³⁶

²⁹ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 209; DTS, s. 73; KHRS, s. 38).

³⁰ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 211; DTS, s. 76; KHRS, s. 342).

³¹ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 211; DTS, s. 77; KHRS, s. 334; ÖHT, s. 344).

³² Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 211; DTS, s. 77; ÖHT, s. 63).

³³ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (COUL, s. 211; DTS, s. 82; KHRS, s. 335; ÖHT, s. 345).

³⁴ Moriyasu, mektuplardaki kullanımın anlamını “PerN. or component of PerN.” (COUL, s. 211) olarak vermiştir. Sözcük, bugün Hakasçada ‘(I) torun’ anlamına gelmektedir, bkz. (KHRS, s. 348; ÖHT, s. 349).

³⁵ Sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. (COUL, s. 211; DTS, s. 84; KHRS, s. 348; ÖHT, s. 349).

³⁶ Sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. (COUL, s. 211; DTS, s. 85; KHRS, s. 336; ÖHT, s. 354-355).

baş	<i>nac</i> (pas)	baş
bay	<i>naiŭ</i> (pay)	zengin
bayı- ~ bayu-	<i>naiŭs-</i> / <i>naiŭpɜa/</i> (payı- /payırğa/)	zengin ol- ³⁷
bek	<i>nik</i> (pik)	pek, çok; sağlam ³⁸
berü	<i>neep</i> (peer)	beri, beriye, beride
bêlek ~ bêleg ~ belek	<i>niŭlege</i> (pilege)	hediyeye, armağan
bêr- ~ bir-	<i>niŭp-</i> / <i>niŭpɜge/</i> (pir- /pirerge/)	ver-
bêrgi ~ bêrgü ~ birgü	<i>niŭrel</i> (pirel), <i>niŭriŭzi</i> (pirilgi)	vergi, ver(il)me
bêrim ~ birim	<i>niŭric</i> (piris)	borç, verecek, veriş, verim
bêrmekçi	<i>niŭreçi</i> (pireçi)	veren, verici, verecek
bêrtür- ~ birtür-	<i>niŭdöp-</i> / <i>niŭdöpɜge/</i> (pirdir- /pirdirerge/)	verdir- ³⁹
bêş	<i>nuc</i> (pis)	beş
bêşinç	<i>niŭziŭçi</i> (pizinci)	beşinci
bıçak ~ biçek	<i>niŭcah</i> (rıcah)	bıçak ⁴⁰
biltur	<i>niŭltur</i> (piltur)	geçen yıl ⁴¹
bişig	<i>niŭziŭg</i> (pizig) I	olgun ⁴²
bil-	<i>niŭl-</i> / <i>niŭlɜge/</i> (pil- /pilerge/)	bil-
bilge	<i>niŭziŭçi</i> (pizigci)	bilge, bilen, bilgin
bilig	<i>niŭlic</i> (pilis)	bilgi
biliglig	<i>niŭlicic</i> (pilizicig)	bilgili
biliş-	<i>niŭlic-</i> / <i>niŭlicɜge/</i> (pilis- /pilizerge/)	biliş-, tamış- ⁴³
bir	<i>nip</i> (pir)	bir
biti-	<i>nac-</i> / <i>nacɜge/</i> (pas- /pazarğa/)	yaz-
bitig	<i>niŭic</i> (piciik)	yazı; mektup
biz	<i>nic</i> (pis)	biz (1. çokluk kişi adılı)
biziŭ ~ bizniŭ	<i>niŭcitiŭ</i> (pizitiŭ)	bizim
biziŭe, bizke	<i>niŭcike</i> (piske)	bize
bizni	<i>niŭciti</i> (piziti)	bizi
bo ~ bu	<i>ny</i> (pu)	bu

³⁷ Sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. (COUL, s. 211; DTS, s. 79; KHRS, s. 340; ÖHT, s. 354).

³⁸ Sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. (COUL, s. 212; DTS, s. 92; KHRS, s. 358; ÖHT, s. 363).

³⁹ Sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. (COUL, s. 212; DTS, s. 95, 102; KHRS, s. 360; ÖHT, s. 367).

⁴⁰ Sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. (COUL, s. 212; DTS, s. 98; KHRS, s. 414; ÖHT, s. 359).

⁴¹ Sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. (COUL, s. 212; DTS, s. 105; KHRS, s. 411; ÖHT, s. 360).

⁴² Sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. (COUL, s. 212; DTS, s. 105; KHRS, s. 410; ÖHT, s. 362).

⁴³ Sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. (COUL, s. 212; DTS, s. 100; KHRS, s. 366; ÖHT, s. 366).

bodug	позыг (poziğ)	boya
bol-	пол- /поларга/ /polarğa/	(pol- ol-
boşun-	посхын- /посхынарға/ (poshın- /poshınarğa/)	kurtul-; (at) boşan-
böz	nös (pös)	bez, kalın pamuklu kumaş
buğa	пуға (puğa)	boğa
busan- ~ buşan-	пузук- /пузугарға/ (puzuh- /puzugarğa/)	üzülmek, endişelenmek, dertlenmek
bügü ~ bögü	мөңи (möñi) iyileştirici' мүзү' (mügü) 'sonsuz'	'şifalı, büyü, hikmet
bükün (< bu + kün)	пу (pu) + күн (kün)	bugün
çecek ~ çecek	чичек (çiçek)	çiçek
çın (< Çin. 真 zhēn)	сын (sın)	gerçek, doğru
çoğluğ	соғлыг (soğlıg)	parlak, ateşli; güzel
eçe	иче (ice)	EÜyg. teyze, abla, vb.; Hak. anne ⁴⁴
eçi	ача (aca), ачаң (acañ)	ağabey, amca
eder ~ èder	изер (izer)	eyer
elig (2)	илиг (ilig)	elli ⁴⁵
elik	илик (ilik)	EÜyg. erkek karaca; Hak. karaca, dağ keçisi (dişi) ⁴⁶
emgek	ймек (imek)	EÜyg. emek; acı, ızdırap; Hak. emekleme
emgen-	имекте- (imekte-), нимекте- (nimekte-), ймекте- (imekte-)	EÜyg. emek çek-; zahmet çek-, acı / ızdırap çek-; Hak. emekleme
eñür	иң (in) + йр (ür)	(en/çok) uzun süre (sonra)
er	ир (ir)	er, erkek, koca, eş, kişi
eren	ирен (iren)	er, erkek; yiğit
erk	ирик (irik)	EÜyg. güç, hâkimiyet, iktidar; zor; Hak. irade
erklig	ириктиг (iriktig)	EÜyg. güçlü, hâkim;

⁴⁴ Sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. (DTS, s. 162; EDPT, s. 20; COUL, s. 209; KHRS, s. 149; ÖHT, s. 212).

⁴⁵ Sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. (COUL, s. 210; HWAU, s. 103; KHRS, s. 124; ÖHT, s. 217).

⁴⁶ Sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. (COUL, s. 210; HWAU, s. 103; KHRS, s. 124; ÖHT, s. 217).

ert-	<i>ирт-</i> / <i>иртерге</i> / (irt- /irterge/)	Hak. iradeli geçmek ⁴⁷
esen	<i>изен</i> (izen)	esen, sağlıklı
esengüle-	<i>изенне-</i> / <i>изеннирге</i> / (izenne- /izennirge/)	eselik dilemek; selamlamak
eselik	<i>изениз</i> (izennig)	eselik, sağlık, güvenlik
eşid- /eşit- ~ işid- / işit- eştil-	<i>ис(м)-</i> / <i>истерге</i> / (is- /isterge/) <i>истил-</i> / <i>истилерге</i> / (istil- /istilerge/)	işit-, duy-, dinle- işitil-, duyul-
ev ~ eb	<i>иб</i> (ib)	ev
evir- ~ ebir-	<i>ибир-</i> / <i>ибирерге</i> / (ibir- /ibirerge/)	evir-, çevir-, döndür-
evlig ~ eblig êçik	<i>иблиз</i> (iblig) <i>ачас</i> (acas), <i>ача</i> (aca), <i>ачаң</i> (acañ)	evi olan; evli ağabey, ağabeycik
êki ~ iki	<i>ики</i> (iki)	iki; ikili, çift
êkinti ~ ikinti	<i>икинчи</i> (ikinci)	ikinci; ikinci kez; ikinci olarak
êl ~ il	<i>ил</i> (il)	il, ülke, halk; han; (unvan)
êlçi ~ ilçi	<i>илчи</i> (ilci)	elçi; haberci
êlit- ~ êlt-	<i>илгит-</i> / <i>илгидерге</i> / (ilgit- /ilgiderge/)	ilet-, gönder-, götür-
ênc ~ inç	<i>ээн</i> (een)	rahat, sakin, huzurlu
han ~ kan	<i>хан</i> (han)	han, hükümdar, kral
id- ~ it-	<i>ис-</i> / <i>ызарға</i> / (is- /izarğa/)	gönder-
ıraq ~ yıraq	<i>ырах</i> (ırah)	ıraq, uzak
ıç	<i>ич</i> (is), <i>ичи</i> (isti)	ıç
ıç-	<i>ич-</i> / <i>изерге</i> / (is- /izerge/) <i>ич-</i> / <i>ичерге</i> / (iç- /içerge/)	ıç-
ıçtiki	<i>ичтиндеги</i> (istindegi)	ıçindeki
ıçtinki	<i>ичтинеңги</i> (istineñgi) <i>ичтиндеги</i> (istindegi)	ıçtenki ~ ıçindeki
ıdiş	<i>идиç</i> (idiş)	kap, kâse, fincan
iki ~ êki	<i>ики</i> (iki)	iki
ikinti ~ êkinti	<i>икинчи</i> (ikinci)	ikinci
inçe	<i>анча</i> (anca), <i>андағ</i> (andağ)	böyle, böylece, şöyle, bu şekilde, bunun gibi
inçke (~ inçge)	<i>ниске</i> (niske)	ince
isig	<i>изиг</i> (izig)	sıcak ⁴⁸
isin-	<i>изин-</i> / <i>изинерге</i> / (izim- /izingerge/)	ısın-

⁴⁷ Sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. (COUL, s. 210; HWAU, s. 119; KHRS, s. 134; ÖHT, s. 225).

⁴⁸ Sözcüklerle ilgili açıklamalar için bkz. (DTS, s. 213; KHRS, s. 141; HTS, s. 214).

iş	<i>ic</i> (iş)	iş, emek
işlet-	<i>истендир- /истендирерге/</i> (istendir- /istendirerge/)	işlet-, çalıştır-
it	<i>it ~ im</i> (it ~ it), ancak <i>adaı</i> (aday) ⁴⁹ kullanılır.	it, köpek
kegde	<i>кигдей</i> (kigdey)	kâğıt
kek	<i>кик</i> (kik)	kin, öç, intikam, nefret
kel-	<i>кил- /килерге/</i> (kil- /kilerge/)	gel-
kelin	<i>килин</i> (kilin)	gelin
kelür-	<i>килдир- /килдирерге/</i> (kildir- /kildirerge/)	getir-
kergek (~ kerek)	<i>кирек</i> (kirek)	gerek, gerekli, lazım
kerik ~ kerig	<i>киргі</i> (kiriği)	EUyg. gergi; Hak. çember
keziklik	<i>кистик</i> (kistik)	bıçak
kedin ~ kidin	<i>кизин</i> (kizim)	arka, geri; batı; sonra
kên ~ kin	<i>кидер</i> (kider)	
kértgün- ~ kirtgün-	<i>киртин- /киртинерге/</i> (kirtin- /kirtinerge/)	inan-
kértgünmek ~ kirtgünmek	<i>киртинерге</i> (kirtinerge)	inanma, iman etme
kétmen ~ kitmen	<i>кетмень</i> (ketmen')	kazma, çapa
kiçig (~ kiçik)	<i>киçиг</i> (kiçiğ)	kiçük
kim	<i>кем</i> (kem)	kim (adıl)
kir-	<i>кир- /кирерге/</i> (kir- /kirerge/)	gir-
kişi	<i>кизи</i> (kizi)	kişi, insan; erkek, kadın
köç-	<i>көс- /көзерге/</i> (kös- /közerge/)	göç-
kök	<i>көк</i> (kök)	kök, gök, mavi
köl	<i>көл</i> (köl)	göl
kön- ~ kün-	<i>көн- /көнерге/</i> (köy- /köyerge/)	yan-
köni	<i>көни</i> (köni)	düz, düzgün, doğru, gerçek
köñül	<i>көңил</i> (köñil)	gönül, kalp
köñüllüg	<i>көңиллиг</i> (köñnilig)	gönüllü
kör-	<i>көр- /көрерге/</i> (kör- /köreрге/)	gür-, bak-
körtüş-	<i>көрис- /көризерге/</i> (körös- /körüzerge/)	görtüş-
köz	<i>көс</i> (kös)	göz
közed- ~ közet- ~ küzet-	<i>күзет- /күзедерге/</i> (küzet- /küzederge/)	gözet-
közün-	<i>көрин- /көринерге/</i> (körin- /körinerge/)	görün-
küç	<i>күс</i> (küs)	güç

⁴⁹ Sözcükle ilgili bkz. (KHRS, s. 30; HTS, s. 27).

küçe-	<i>күчте- /күчтүрүп/</i> (küste- /küstirge/)	zorla-, ısrar et-
küçen-	<i>күчтен- /күчтөнөргө/</i> (küsten- /küstenerge/)	güçlen-
küçlüg	<i>күчтүг</i> (küstüg)	güçlü
kül	<i>күл</i> (kül)	kül
kün	<i>күн</i> (kün)	güneş; gün
küntüz	<i>күндөс</i> (kündes)	gündüz
kür	<i>күр</i> (kür)	cesur, kontrol edilemez
küz	<i>күс</i> (küs), <i>күскү</i> (küskü)	güz, sonbahar
kadır	<i>казыр</i> (hazır)	sert, yırtıcı, zalim, vahşi
kaç-	<i>кач- /хагарга/</i> (hah- /hağarğa/)	vur-, döv-
çal-	<i>чал- /халарга/</i> (hal- /halarğa/)	kal-
qalan	<i>халан</i> (halan)	bir tür vergi
qalın	<i>халын</i> (halın)	kalın, yoğun, sık
qam	<i>хам</i> (ham)	kam, şaman
qamağ ~ qamığ	<i>хамык</i> (hamıh)	tüm, hepsi, bütün; çok
qan-	<i>хан- /ханарга/</i> (han- /hanarğa/)	tatmin ol-, memnun ol-
qanlı	<i>хаңаа</i> (hañaa), <i>хаңаалык</i> (hañaalıg)	araba, at arabası
qap	<i>хап</i> (hap)	kap; paket; çanta
qar	<i>хар</i> (har)	kar
qara	<i>хара</i> (hara)	kara
qata	<i>хат</i> (hat), <i>хатағ</i> (hatağ), <i>хати</i> (hati)	kez, defa; kat
qatıqlan- ~ qataqlan-	<i>хатыqlан- /хатыqlанарга/</i> (hatıqlan- /hatıqlanarğa/)	katlan-, gayret et-, sertleş-, sebat et-, hiddetlen-
qavşur-	<i>хабыстыр- /</i> <i>хабыстырарга/</i> (habıstır- /habıstırarğa/)	kavuştur-; Hak. tutuştur-
qaya	<i>хайа</i> (haya)	kaya
qayu	<i>хай</i> (hay)	hangi, nasıl
qayuka	<i>хайга</i> (hayğa)	nere, nereye
qıdıg	<i>хыйыг</i> (hıyığ)	kenar, kıyı; yamaç; şev
qılıç	<i>хылыс</i> (hılıs)	kılıç
qılın-	<i>хылын- /хылынарга/</i> (hılın- /hılınarğa/)	ET kılın-, yapıl-, edil-; Hak. kendine yap-; davran-
qılınç	<i>хылыныс</i> (hılınis)	davranış, hareket, amel
qılınçlıg ~ qılınçlağ	<i>хылыныстығ</i> (hılınistıg)	davranışlı, tavırlı, hareketli

kısil ~ kızıl	хызыл (hızıl)	kızıl, kırmızı
kız	хыс (his)	kız
koç	хуча (huça)	koç
konak	хоньх (honih) 'konaklama'	konuk; darı (unu)
qop	хуу (huu)	çok; bûsbûtün, tamamen
қудруқ	хузурух (huzuruh)	kuyruk
қудуғ	хутух (hutuh)	kuyu
қул	хул (hul)	kul
қуруғ	хуруғ (huruğ)	kuru
қуш	хус (hus)	kuş
қут	хут (hut)	kut, ruh
қутлуғ ~ қутлуқ	хуттығ (huttığ)	kutlu, ruhlu
маға	мағаа (mağaa)	bana
men ~ mên	мин (min)	ben (1. teklik kişi adılı)
meni ~ mênî ~ mini	мини (minî)	beni
meniñ ~ mênîñ	миниң (minîñ)	benim
meñü ~ meñgü	мөге (möge), мөзи (mögi) Каç. мөзү (mögü), мөңи (möñi)	sonsuz, ebedî
mênte ~ minte	минде (minde)	bende
mêntin ~ mintin	миннең (minneñ)	meden
miñ	муң (muñ)	bin (1000)
munça	мынча (minca)	bunca, bu kadar
munçuk ~ monçuk	мончык (monchih)	boncuk
munıñ ~ munıñ	мының (minıñ)	bunun
munta	мында (mında)	bunda; burada
muntağ	мындағ (mındağ) мындағоғ (mındağoh)	böyle, böylece, bu şekilde
muntın ~ mundın	мыннан (minnan)	bundan; buradan
ne	нине (nime)	ne
negü	ноо (noo)	ne, nasıl, hangi, niçin
nelük	хайдағ (haydağ)	neden, nasıl; ne ile
oğlan	оол (ool), оолах (oolah)	oğlan, delikanlı, genç, erkek çocuk
oğul	оол (ool), оолах (oolah)	oğlan, delikanlı, genç, erkek çocuk
oğur ~ oğ(u)rı	оғыр (oğır)	hırsız
oқ	-ох (-oh) ~ -оқ (-ök)	tam, bizzat; da, de
ol	ол (ol)	o
olar	олар (olar)	onlar
olur-	одыр- (odır-)	otur-
on	он (on)	on
onunç	онынчы (onıncı)	onuncu
oñay	оой (ooy); [anlamca ниик (niik) de]	kolay, kolayca
ordu	орда (orda)	han karargâhı, saray
ortuқ	ортах (ortah)	ortak
orun	орын (orin)	yer, mekân; taht
ot	от (ot)	ateş

ök	-ök (-ök) ~ -ox (-oh)	tam, bizzat; da, de
öl-	өл- /ölerge/ (öl- /ölerge/)	öl-, göç-, vefat et-
öbür-	öbür- /öbürerge/ (öbür- /öbürerge/)	öbür-
öpkele-	өкпелен- /өкпеленерге/ (өкпелен- /өкпеленерге/)	өкkelen-
örte- ~ örtke-	өрте- /örtürerge/ (örte- /örtürerge/)	yakmak; yanmak
öz	өзен (özen) Sag. öc (ös)	öz, kendi
özüt	юзүт (üzüt)	can, ruh, ölen kişinin ruhu
sağın-	сағын- /сағынарға/ (sağın- /sağınarğa/)	düşün-, tasarla-
salkım	салғын (salgın)	esinti, rüzgâr
san	сан (san)	sayı, hesap, miktar
san-	санан- /сананарға/ (sanan- /sananarğa/)	(kendi kendine) say-, sayıl-
sağa	сага (sağa) ~ сагаа (sağaa)	sana
sat-	сат- /сатарға/ (sat- /satarğa/)	sat-
satıg	сатыг (sadiğ)	satış, ticaret
sekiz	сизік (sigis)	sekiz
sekizinc	сизіңчі (sigizinci)	sekizinci
sen ~ sên	син (sin)	sen
seni ~ sêni	сині (sinî)	seni
seniğ ~ sêniğ	синің (sinîñ)	senin
senler ~ sênler	Sag., Kız. силер (siler)	siz
sente ~ sente (sende ~ sênde)	синде (sinde) синнең (sinneñ)	sende senden
si-	сын- /сынарға/ (sın- /sınarğa/)	kır-, kırıl-, boz-
sıgıt	сығит (sıt)	ağlama, ağıt, yas
siler	Sag., Kız. силер (siler)	siz
silerniğ	Sag., Kız. силерниң (silerniñ)	sizin
silig ~ silik	сilig (silig)	berrak, temiz; zarif; güzel
sinite	синде (sinde) синнең (sinneñ)	sende senden
siz	сирер (sirer) [Sag., Kız. силер (siler)]	siz
siziğ	сирерниң (sireniñ)	sizin
siziğe	сирерге (sirerge)	size
sizler	Sag., Kız. силер (siler)	siz
sizten ~ sizinten	сирердең (siredden)	sizden
söz	сөс (sös)	söz
sözle-	сөле- /сөлерге/ (söle- /sölerge/)	söyle-
sözleş-	сөлес- /сөлөзерге/ (söles- /sölezerge/)	söyleş-; sözleş-
suv	суғ (suğ)	su

tağ	<i>тағ</i> (tağ)	dağ
tağa ~ tağay	<i>тайы</i> (tayı)	dayı
takı	<i>таа</i> (taa)	ve, dahi, yine
tanuq	<i>танығ</i> (tanıg) 'işaret, belgi'; Moğ. <i>киречи</i> (kireçi) 'tanık'	tanık
tañ (1)	<i>таң</i> (tañ)	tan, şafak; şaşma, sürpriz
tap-	<i>тап-</i> / <i>табарға</i> / (tap- /tabarğa) 'bul-; seç-'; <i>пазыр-</i> / <i>пазырарға</i> / (pazır- /pazırarğa) 'tap-'; <i>служить поларға</i> (slujit' polarğa) 'hizmet et-'	hizmet et-; tap-
tapiş-	<i>табыс-</i> / <i>табызарға</i> / (tabıs- /tabızarğa)	buluş-, birbirini bul-
tapşur-	<i>табыстыр-</i> / <i>табыстырарға</i> / (tabıstır- /tabıstırarğa)	buldur-, buluştıur-; teslim et-; emanet et-
tarı-	<i>таары-</i> / <i>тааруға</i> / (taarı- /taarığa); [Moğ. <i>үренне-</i> / <i>үреннирзе</i> / (ürenne- /ürennirge/)]	ek-, ekin ek-, tohum at-; yetiştir-
tarıg	<i>таарығ</i> (tarıg) 'ekim, ekme'; <i>тараан</i> (taraan) 'darı'	ekim, ekme; darı, tohum
tarıgçı	<i>таарығчы</i> (taarıgçı)	ekici, ikinci, tohum eken
tarhan ~ tarhan (< Çin. <i>daguan</i>)	<i>тарган</i> (tarğan)	tarkan, tarihte bir unvan
taş I	<i>тас</i> (tas)	dış, dış taraf
taş II	<i>тас</i> (tas)	taş
tatağlıg ~ tatıgılıg	<i>тадылығ</i> (tadılıg)	tatlı
tavraq	<i>табырах</i> (tabırah)	hızlı, hızlıca, tez, çabuk
taz	<i>тас</i> (tas)	saçsız, kel, dazlak
teg-	<i>тег-</i> / <i>теерге</i> / (teg- /teerge/) ~ <i>тең-</i> / <i>теңерге</i> / (teñ- /teñerge/)	değ-, dokun-; ulaş-
tegi	<i>теедег</i> (teedeg), <i>теере</i> (teere) [<i>ала</i> (ala), <i>читире</i> (çitire)]	-e kadar, -e karşı, -e doğru
temir ~ temür	<i>тимір</i> (timir)	demir
terk ~ tærk ~ tirk	<i>анаһоһ</i> (anaḥoh) <i>сала маңзыри</i> (sala mañzırı)	hemen, derhâl, çabucak
teve	<i>тибе</i> (tibe)	deve
tezek	<i>тизек</i> (tizek)	tezek
tè- ~ ti-	<i>ти-</i> / <i>тирге</i> / (ti- /tirge/)	de-
til	<i>тил</i> (til)	dil
tile-	<i>тиле-</i> / <i>тилерге</i> / (tile- /tilirge/); [Moğ. <i>киле-</i> / <i>килерге</i> /]	dile-

	(kile- /kılırge/)	
tirek	<i>mipez</i> (tîreg)	direk
tirig	<i>mipiz</i> (tîrig)	diri
tiş	<i>mic</i> (tis) I	diş
tişi	<i>mizi</i> (tizi)	dişi, kadın
titre- ~ titri-	<i>mimipe- /mimipuzel/</i> (tîüre- /tîürirge/)	titre-
tiz	<i>mic</i> (tis) II	diz
toğrıl	<i>тоғрыл</i> (toğrıl)	çakır kuşu (Lat. <i>Accipiter gentilis</i>); kişi adı, Tuğrul
toğuz	<i>тоғыс</i> (toğıs)	dokuz
toğuzunç	<i>тоғызынчы</i> (toğızınçı)	dokuzuncu
tolu	<i>толдыра</i> (toldıra)	dolu
ton	<i>тон</i> (ton) 'kürk; palto'	don, elbise, kürk, palto
torğu	Moğ. <i>торғы</i> (torğı) [<i>маңных</i> (mañnh) 'iyi cins ipek']	ipek kumaş
torğuluğ	<i>торғылығ</i> (torğılığ)	ipekli, ipeksi
töleç	<i>төлөг</i> (töleg)	ödeme, karşılık, tazminat
tölek	<i>төле(е)ге ~ төлөге</i> [töle(e)ge ~ tölöge] 'kuzu'	sakin, sessiz; kişi adı veya birleşeni
tört	<i>төрт</i> (tört)	dört
törtünç	<i>төртүнчи</i> (törtinci)	dördüncü
törü (~ törö)	<i>төре</i> (töre) ~ <i>төрел</i> (törel)	töre
tur-	<i>тур- /турарға/</i> (tur- /turağğa/)	dur-
tut-	<i>тут- /тударға/</i> (tut- /tudağğa/)	tut-
tutuz-	<i>тутыр- /тутыраға/</i> (tutir- /tutirağğa/)	tuttur-
tüke-	<i>түген- /түгенерге/</i> (tügen- /tügenerge/)	tüken-, bit-, kuru-, sona er-
tükel	<i>түгөдө</i> (tügede)	tam, eksiksiz, bütün
tümen	<i>түбен</i> (tüben)	on bin; tümen
tün	<i>түн</i> (tün)	gece
tünle	<i>түнде</i> (tünde)	geceleyin
tüz	<i>түс</i> (tüs)	düz
uğ-	<i>ух- /уғарға/</i> (uh- /uğarğğa/) 'anla-; tahmin et-; dinle-; duy-; itaat et-'	anla-; bil-, kavra-
ulağ	<i>улаг</i> (ulağ) 'at arabası'	postane /aktarma atı
ulağçı	<i>улагчы</i> (ulağçı) 'at arabacı, taşıyıcı'	aktarma postası görevlisi
uluğ	<i>улуғ</i> (uluğ)	ulu, büyük, geniş
ulus (< Moğ. <i>ulus</i>)	Moğ. <i>улус</i> (ulus)	ulus
ur-	<i>ур- /ураға/</i> (ur- /urağğa/)	vur-, koy-
uz	<i>ус</i> (us)	usta
üç	<i>үс</i> (üs)	üç

üçün	үчүн (üçün)	için
üçünç	үчүнчи (üçüncü) ~ үчүнчи (üçüncü)	üçüncü
üdril- (< üdür-i-l-)	үзүрл- /үзүрлерге/ (üzüril- /üzürilerge/)	seçil-; ayrıl-
ülüg	үлүс (ülüs)	hisse, pay, parça; kısmet
ün	үн (ün)	ün, ses
üzüklüg	үзүктүз (üzüktig)	parçalı, çıkarılabilir
yan-	нан- /нанарга/ (nan- /nanarğa/)	dön-, geri gel-
yantur-	нандыр- /нандырарга/ (nandır- /nandirarğa/)	döndür-
yañı	наа (naa), Кыз. нагы (nağı)	yeni
yarağlıg	чаразыг (çarazıg)	yararlı, uygun
yaraş-	чарас- /чаразарга/ (çaras- /çarazarğa/)	yaraş-
yaraştur-	чарастыр- /чарастырарга/ (çarastır- /çarastirarğa/)	yaraştır-
yarat-	чарат- /чарадарга/ (çarat- /çaradarğa/) *onayla-; karşıla-, tatmin et-; izin ver-*	yarat-; uyarla-, uy-
yarlıg ~ yarlık	чарлык (çarlıh) ‘tanrı yasası’	buyruk
yaruk	чарых (çarıh)	işık, aydınlık; parlak
yaş	час (ças)	yaş
yaşın	чалын (çalın), Sag. чазын (çazın)	yıldırım, şimşek
yat-	чат- (çat-)	yat-
yavız	чабыс (çabis) ‘alçak, düşük’; хомай (hoday), чабал (çabal)	kötü, fena
yazuk	чазых (çazıh) ‘günah’; чазыг (çazıg) ‘zayıf; kötü’	günah, hata
yazukluğ	чазыхтыг (çazıhtıg)	günahkâr
yazuksuz	чазых чох (çazıh çoh), ахтыг (ahtıg) ‘masum, suçsuz’	günahsız, suçsuz
yeñ(ge) ~ yenge	ниге (niğe) ‘ağabeyin karısı’, [көйи (köyi) ‘dayımın karısı’]	yenge
yeñ(ge)ç ~ yengeç	нигеçi (niğeci) ‘ağabeyin /amcanın karısı’	yengelik / yengeliğim(iz)
yet-	чит- /чидерге/ (çit- /çiderge/)	yet-, eriş-, ulaş-
ye- ~ yi-	чи- /чирге/ (çi- /çirge/) [азыран- /азыранарга/ (azıran- /azıranarğa/)]	ye-
yeğen	чеен (çeen)	yeğen
yeğirmi ~ yigirmi	чибирги (çibirgi)	yirmi
yeğirminç ~ yigirminç	чибиргинчи (çibirginçi)	yirminci
yeł ~ yıl	чил (çil)	yel

yênçü ~ yinçü	çимçик (çimçük)	inci
yènik ~ yinik	ниик (niik)	hafif; kolay; değersiz; ucuz
yèr ~ yir	чир (çir)	yer
yèrsuv ~ yirsuv	чир-суз (-гү) [çir-suğ (-uu)]	yeryüzü; yurt, memleket
yèti ~ yètti ~ yit(t)i	чими (çiti)	yedi
yètiñç ~ yitiñç	читинчи (çitincī)	yedinci
yil	чыл (çıl)	yıl
yig	чиэ (çiğ)	çiğ
yigedmiş	чиңчимэ (çiñistig)	muzaffer, galip, üstün
yinçke	ниске (niske)	ince
yit-	чим- /чидерге/ (çit- /çiderge/)	yit-, kaybol-
yok	чох (çoh)	yok; yokluk; yoksul
yol	чол (çol)	yol
yori-	чөр- /чөрерге/ (çör- /çöerge/)	yürü-, hareket et-, git-
yul	чул (çul)	dere
yultuz	чылтыс (çiltis)	yıldız
yüz	чүс (çüs)	yüz (100)

3. İzlenebilir (Ortaklaşan) Sözcüklerin Swadesh Listesi'yle Karşılaştırılması

Swadesh Listesi, dil aileleri üzerine yapılan tarihsel-karşılaştırmalı dil bilim çalışmalarında standart bir yöntem belirlemek amacıyla dil bilimci Morris Swadesh tarafından oluşturulmuş, genel kavramların bir derlemesi olarak betimleyebileceğimiz ve söz konusu araştırmacının adıyla anılan birkaç listenin genel adıdır. Bu listeler, farklı dillere çevrilmiştir. Böylece araştırmacılar, bu diller arasındaki ilişkileri ölçebilme olanağı bulmuştur. Bu listeler, sözlük istatistiklerinde yani dillerin soy bilimsel ilişkisinin nicel olarak değerlendirilmesinde ve glottokronolojide (dil farklılığının tarihlenmesinde) kullanılır.⁵⁰

1971'de yayımlanan *The Origin and Diversification of Language (Dilin Kökeni ve Çeşitliliği)* adlı çalışmada Morris Swadesh tarafından verilen 'son 100 kelime listesi'ne göre (Swadesh, 1971, s. 283), Eski Uygur mektuplarının söz varlığının çağdaş Hakaşça ile karşılaştırılması sonucu belirlediğimiz ortak (veya izlenebilir) sözcüklerin durumunu şu şekilde görebiliriz:

⁵⁰ Kaynakça ve bilgi için bkz. https://en.wikipedia.org/wiki/Swadesh_list (Erişim tarihi: 15.04.2021).

Tablo 2. Swadesh Listesi'ne Göre İzlenebilir (Ortaklaşan) Sözcüklerin

Durumu Swadesh Listesi	Eski Uygurca	Hakasça	Türkiye Türkçesi
I	men ~ mèn	<i>мин</i> (min)	ben (1. tekil kişi adılı)
you (singular)	sen ~ sèn	<i>син</i> (sin)	sen
we	biz	<i>нис</i> (pīs)	biz (1. çoğul kişi adılı)
this	bo ~ bu	<i>пу</i> (pu)	bu
that	ol	<i>ол</i> (ol)	o
who?	kim	<i>кем</i> (kem)	kim (adıl)
what?	ne	<i>нине</i> (nime)	ne
not	yamu ~ yemü	<i>ни</i> (ni)	“değil mi?” vb. anlamdaki soru edatı
all	barça	<i>нарчан</i> (parçan)	bütün, hep, hepsi, tüm
many	çok köp	<i>хуу</i> (huu) <i>көн</i> (köp)	çok; büsbütün, tamamen
one	bir	<i>нір</i> (pīr)	bir
two	eki ~ ekki	<i>iki</i> (ikī)	iki
big	uluğ	<i>улуғ</i> (uluğ)	ulu, büyük
long	eñür	<i>иң үр</i> (iñ ür)	uzun (süre)
small	kiçig	<i>киçиг</i> (kiçig)	küçük
woman	tişi	<i>мизи</i> (tizī)	dişi, kadın
man (adult male)	er	<i>ир</i> (ir)	er, erkek (kişi), koca
person	kişi	<i>кизи</i> (kīzī)	kişi, insan; erkek, kadın
fish	balık ⁵¹	<i>палыч</i> (palıh)	balık
bird	kuş	<i>хус</i> (hus)	kuş
dog	it	<i>им</i> (it)	it, köpek
louse	bit ⁵²	<i>ним</i> (pīt)	bit
tree	ıǵaç ⁵³	<i>ағас</i> (ağas)	ağaç
seed	tarıǵ	<i>таарығ</i> (tarıǵ)	ekim, ekme; darı, tohum

⁵¹ Eski Uygur mektuplarında “balık” anlamına gelen *balıq* sözü geçmemektedir. Yalnızca “kent, şehir” anlamlarında *balıq* bulunmaktadır. Ancak sesteş sözcükler olduklarından ve Swadesh Listesi ile ortak sözcükleri karşılaştırmada yararlanılacağından buraya eklenmiştir.

⁵² Eski Uygur mektuplarında *bit* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 103; KHRs, s. 369; HTS, s. 376). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁵³ Eski Uygur mektuplarında “ağaç” anlamına gelen *ıǵaç* sözü geçmemektedir, ancak *Or. 8212/147 verso* katalog numaralı fragmanın 3. satırında “marangoz, doğramacı, dülger” anlamına gelen *ıǵaççı* sözü geçmektedir bkz. (COUL, s. 110, 214). Sözcükler için bkz. (DTS, s. 218; EUTG, s. 571; KHRs, s. 27; HTS, s. 30).

leaf	yapırğak ⁵⁴	мър (pür)	yaprak
root	kök ⁵⁵	көк (kök)	kök
bark (of a tree)	kabık ⁵⁶	хабых (habıh)	kabuk
skin	teri ⁵⁷	тири (tirī)	deri
flesh	et	ит (it)	et
blood	kan ⁵⁸	хан (han)	kan
bone	sünük ⁵⁹	сөөк (söök)	kemik
grease (noun)	yağ ⁶⁰	чаг (çağ)	yağ
egg	yumurtğa ⁶¹	нымырха (nimırha)	yumurta
horn	münüz~müyüz ⁶²	мүйс (müüs)	boynuz
tail	қудрук ⁶³	хузрух (huzuruh)	kuyruk
feather	tü ⁶⁴	түйк (tüük)	tüy
hair	saç ⁶⁵	сас (sas)	saç

⁵⁴ Eski Uygur mektuplarında *yapırğak* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 236; EUTG, s. 621; KHRs, s. 406; HTS, s. 404). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁵⁵ Eski Uygur mektuplarında “kök” anlamına gelen *kök* sözü geçmemektedir. Yalnızca “gök, gökyüzü; mavi” anlamlarında *kök* bulunmaktadır. Ancak sesteş sözcükler olduklarından ve Swadesh Listesi ile ortak sözcükleri karşılaştırmada yararlanılacağından buraya eklenmiştir.

⁵⁶ Eski Uygur mektuplarında *kabık* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (KHRs, s. 771; HTS, s. 135). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁵⁷ Eski Uygur mektuplarında *teri* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 554; EUTG, s. 608; HTS, s. 513). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁵⁸ Eski Uygur mektuplarında *kan* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 416; EUTG, s. 576; KHRs, s. 797; HTS, s. 144). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁵⁹ Eski Uygur mektuplarında *sünük* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 511, 517; EUTG, s. 603; KHRs, s. 505; HTS, s. 462). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁶⁰ Eski Uygur mektuplarında *yağ* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 223; KHRs, s. 915; HTS, s. 73). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁶¹ Eski Uygur mektuplarında *yumurtğa* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 280; KHRs, s. 288; HTS, s. 320). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁶² Eski Uygur mektuplarında *münüz ~ müyüz* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 354; KHRs, s. 260; HTS, s. 310). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁶³ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (DTS, s. 463; KHRs, s. 858; HTS, s. 199).

⁶⁴ Eski Uygur mektuplarında *tü* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 594; KHRs, s. 689; HTS, s. 537). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

head	baş	<i>nac</i> (pas)	baş
ear	kuġaġ ⁶⁶	<i>хулах</i> (hulah)	kulak
eye	köz ⁶⁷	<i>кös</i> (kös)	göz
nose	burun ⁶⁸	<i>пурун</i> (purun)	burun
mouth	aġız	<i>аас</i> (aas)	aġız
tooth	tiş ⁶⁹	<i>тіс</i> (tis) I	diş
tongue (organ)	til	<i>тіл</i> (til)	dil
claw	tırnaġ ⁷⁰	<i>тырғах</i> (tırnak)	tırnak; pençe
foot	adak ⁷¹	<i>азах</i> (azah)	ayak
knee	tiz ⁷²	<i>тіс</i> (tis) II	diz
hand	elig (~ ilig) I ⁷³	<i>хол</i> (hol)	el
belly	bel ~ bel ⁷⁴	<i>хурчаңа</i> (hurçaña)	bel
neck	boyun ⁷⁵	<i>мойын</i> (moyn)	boyun
breast	emiġ ⁷⁶	<i>имчек</i> (imcek)	göğüs, meme
heart	könül	<i>көнїл</i> (könil)	gönül, kalp

⁶⁵ Eski Uygur mektuplarında *saç* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 479; KHRS, s. 451; HTS, s. 426). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁶⁶ Eski Uygur mektuplarında *kuġaġ* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 465; KHRS, s. 861; HTS, s. 193). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁶⁷ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (DTS, s. 320; KHRS, s. 207; HTS, s. 273).

⁶⁸ Eski Uygur mektuplarında *burun* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 126; KHRS, s. 401; HTS, s. 401). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁶⁹ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (DTS, s. 563; KHRS, s. 633; HTS, s. 508).

⁷⁰ Eski Uygur mektuplarında *tırnaġ* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (EDPT, s. 551; KHRS, s. 705; HTS, s. 504). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁷¹ Eski Uygur mektuplarında *adak* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 8; EDPT, s. 45; KHRS, s. 33; HTS, s. 60). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁷² Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (DTS, s. 564; KHRS, s. 633; HTS, s. 508).

⁷³ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (DTS, s. 170; KHRS, s. 837; HTS, s. 181).

⁷⁴ Eski Uygur mektuplarında *bel ~ bel* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 93; KHRS, s. 868; HTS, s. 195). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁷⁵ Eski Uygur mektuplarında *boyun* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 110; KHRS, s. 249; HTS, s. 307). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁷⁶ Eski Uygur mektuplarında *emiġ* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 173; KHRS, s. 125; HTS, s. 222). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

liver	bağır ⁷⁷	naap (paar)	karaciğer
to drink	iç-	ic- (is-) ~ iç- (iç-)	iç-
to eat	yê- ~ yi-	çi- (çî-)	ye-
to bite	ısır- ⁷⁸	ызыр (ızır-)	ısır-
to see	kör-	köp- (kör-)	gör-
to hear	êşid- ~ işit-	uc(m)- [is(t)-]	işit-, duy-
to know	bil-	nil- (pîl-)	bil-
to sleep	udı- ⁷⁹	узу- (uzu-)	uyu-
to die	öl-	өл- (öl-)	öl-
to kill	ölür-	öldür- (öldir-)	öldür-
to swim	yüz- ⁸⁰	чүс- (çüs-)	yüz-
to fly	uç- ⁸¹	ууҗ- (uçuh-)	uç-
to walk	yori-	чөр- (çör-)	yürü-
to come	kel-	кил- (kil-)	gel-
to lie (as in a bed)	yat- ⁸²	чат- (çat-)	yat-
to sit	olur-	одыр- (odır-)	otur-
to stand	tur-	тур- (tur-)	dur-
to give	bêr- ~ bir-	нур- (pir-)	ver-
to say	tê- ~ ti-	ті- (tî-)	de-
sun	kün	күн (kün)	güneş; gün
moon	ay	ай (ay)	ay
star	yultuz	чылтыс (çiltus)	yıldız
water	suv	суз (suğ)	su
rain	yağmur ⁸³	наҗмыр (nağmır)	yağmur
stone	taş II ⁸⁴	таз (tas)	taş

⁷⁷ Eski Uygur mektuplarında *bağır* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 78; KHRS, s. 332; HTS, s. 355). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁷⁸ Eski Uygur mektuplarında *ısır-* eylemi geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 220; KHRS, s. 1036; HTS, s. 206). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁷⁹ Eski Uygur mektuplarında *udı-* eylemi geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 605; KHRS, s. 716; HTS, s. 553). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁸⁰ Eski Uygur mektuplarında *yüz-* eylemi geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 288; KHRS, s. 1010; HTS, s. 111). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁸¹ Eski Uygur mektuplarında *uç-* eylemi geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 603; KHRS, s. 741; HTS, s. 543). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁸² Bu eylemlerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (DTS, s. 247; KHRS, s. 919; HTS, s. 84).

⁸³ Eski Uygur mektuplarında *yağmur* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 225; KHRS, s. 271; HTS, s. 316). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

sand	kum ⁸⁵	хум (hum)	kum
earth (soil)	yër ~ yir	чир (çir)	yer
cloud (not fog)	bulut ⁸⁶	пулут (pulut)	bulut
smoke (of fire)	tuman ⁸⁷	тубан (tuban)	duman
fire	ot	от (ot)	ateş
ash(es)	kül ⁸⁸	күл (kül)	kül
to burn (verb intr.)	kön- ~ kün- ⁸⁹	көй- (köy-)	yanmak
path	yol	чол (çol)	yol
mountain	tağ	таг (tağ)	dağ
red	al ⁹⁰	ал (al)	al, kırmızı, kızıl
green	yaşıl ⁹¹	чазыл (çazıl)	yeşil
yellow	sarığ ⁹²	сарыг (sarığ)	sarı
white	ağ ⁹³	ах (ah)	ak, beyaz
black	kara	хара (hara)	kara, siyah
night	tün	түн (tün)	tün, gece
hot	isig ⁹⁴	изиг (izig)	sıcak
cold	soğuk ⁹⁵	соох (sooh)	soğuk

⁸⁴ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (DTS, s. 539; KHRS, s. 600; HTS, s. 495).

⁸⁵ Eski Uygur mektuplarında *kum* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 465; KHRS, s. 863; HTS, s. 194). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁸⁶ Eski Uygur mektuplarında *bulut* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 123; KHRS, s. 399; HTS, s. 399). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁸⁷ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (DTS, s. 585; KHRS, s. 669; HTS, s. 530).

⁸⁸ Eski Uygur mektuplarında *kül* sözü “ash(es) [kül]” anlamıyla geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 325; KHRS, s. 213; HTS, s. 279). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁸⁹ Bu eylemlerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (DTS, s. 314; KHRS, s. 195; HTS, s. 274).

⁹⁰ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (DTS, s. 31; KHRS, s. 48; HTS, s. 34).

⁹¹ Eski Uygur mektuplarında *yaşıl* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 246; KHRS, s. 923; HTS, s. 87). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁹² Eski Uygur mektuplarında *sarığ* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 488; KHRS, s. 450; HTS, s. 425). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁹³ Eski Uygur mektuplarında *ağ* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 48; KHRS, s. 87; HTS, s. 31). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁹⁴ Sözcüklerle ilgili ayrıntılı açıklamalar için bkz. (DTS, s. 213; KHRS, s. 141; HTS, s. 214).

⁹⁵ Eski Uygur mektuplarında *soğuk* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 507; EDPT, s. 808; KHRS, s. 494; HTS, s. 456). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

full	tolu	толодыра (toldıra)	dolu
new	yañı	naa (naa), Kız. нағы (nağı)	yeni
good	edgü	чахсы (çahsı)	iyi
round	tegirmi (~ tilgen) ⁹⁶	тегілек (teğilek)	yuvarlak, değirmi
dry	kuruğ	хуруз (huruğ)	kuru
name	at	ат (at)	ad

Hem ortak (izlenebilir) sözcüklerin hem de mektupların söz varlığında yer almayan sözcüklerin tabloya eklenmesiyle ‘son 100 kelimelik Swadesh Listesi’ne göre Eski Uygurca-Hakasça karşılaştırması eksiksiz bir şekilde yapılmıştır. Bu listeye göre, mektuplarda geçen 68 tane Eski Uygurca sözcüğün 65’i bugün Hakasçada tespit edilebilirken, yalnızca 3 tanesi⁹⁷ anlamsal veya kullanımsal değişimlerden dolayı farklılaşmıştır. Mektuplarda geçmeyen diğer 32 Eski Uygurca sözcüğe baktığımızda ise bunlardan yalnızca 2 tanesi⁹⁸ farklılaşırken, kalan 30’u Hakasçada bulunmaktadır. Genel olarak baktığımızda ise Eski Uygurca Dönemi’nden 100 sözcüğün 95’ini bugün Hakasçada ‘aynı anlamda’ tespit edebilmekteyiz.

SONUÇ

Ortak (izlenebilir) Eski Uygurca ve Hakasça sözcüklerin ‘son 100 kelimelik Swadesh Listesi’ne göre değerlendirilmesi sonucunda, mektuplarda geçen Eski Uygurca sözcüklerin (68 sözcük) günümüzde % 95,5’inin (65 sözcük) Hakasçada tespit edilebildiği, yalnızca % 4,5’inin (3 sözcük) farklılaştığı görülmektedir. Mektuplarda geçmeyen ancak tabloda yer alan Eski Uygurca sözcüklerin (32 sözcük) bugün % 93,75’i (30 sözcük) Hakasçada yaşamaktayken, %6,25’i (2 sözcük) değişmiştir. Bir bütün olarak baktığımızda, Swadesh Listesi’ne göre Eski Uygurca metinlerde karşımıza çıkan 100 sözcüğün 95’ini (%95) günümüzde Hakasçada ‘aynı anlamda’ bulabilmekteyiz. Swadesh Listesi temelinde Türkçenin iki farklı döneminin soy bilimsel ilişkilerini tarihsel-karşılaştırmalı bir yaklaşımla nicel olarak değerlendirdiğimizde ortaya çıkan oranlara göre çağdaş Hakasçanın söz varlığı Eski Uygurca Dönemi’ni %95, Eski Uygur mektuplarının

⁹⁶ Eski Uygur mektuplarında *tilgen* sözü geçmemektedir, sözcüklerle ilgili bkz. (DTS, s. 548, 561; EUTG, s. 607; KHRŞ, s. 606; HTS, s. 499). Karşılaştırma yapmak amacıyla buraya eklenmiştir.

⁹⁷ Bu sözcükler şunlardır: yamu ~ yemü / ни (ni) ‘değil mi?’; elig (~ ilig) I / хол (hol) ‘el’ ve edgü // чахсы (çahsı) ‘iyi’.

⁹⁸ Bu sözcükler şunlardır: yapıрғақ // пүр (pür) ‘yaprak’; bel ~ bël // хурчаңа (hurçaңа) ‘bel’.

söz varlığını ise kişi, ulus, boy adları, dinî terminoloji ve yer adları çıkarıldığında %55 (708 sözcüğün 395'i ortak/izlenebilir sözcüklerdir.) oranında yansıtmaktadır. Her iki oranın da yüksek olmasından hareketle, bugün Hakasçanın söz varlığının kimi zaman düzenli ses değişimleri geçirerek kimi zaman değişmeden gelerek Eski Uygurca'yı ve doğal olarak Eski Türkçeyi önemli oranda devam ettirdiğini söylemek yanlış olmaz.

Mektupların söz varlığını incelerken dikkatimizi çeken bir husus daha vardır. Kırgızlar ve Kazaklar arasında *it-balla* (köpek yavrusu) sözünün kişi adı olarak kullanıldığınıyla ilgili Almásy'nin kaydından (2016, s. 89) yola çıkarak, St. Petersburg'daki *SI 2 Kr 17* ve *SI Kr IV 256* katalog numaralı Eski Uygurca mektuplarda tespit edilen *it-kıya* sözünün de 'köpekcik' anlamında bir kişi adı olabileceğidir (Arslan, 2021, s. 328).

Sonuç olarak bu araştırma özelinde ortaya çıkan verilerin ve nicel sonuçların, 'dil mi lehçe mi?' tartışmalarına ve Eski Türkçe ile Türkçenin çağdaş kollarını karşılaştıran yeni ve kapsamlı çalışmalarına veri sağlayıcı kaynaklardan biri olması umulmaktadır.

KISALTMALAR

BTT	: Berliner Turfantexte
COUL	: <i>Corpus of the Old Uighur Letters from the Eastern Silk Road</i>
DTS	: <i>Drevnetyurkskiy slovar'</i>
EDPT	: <i>An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish</i>
ET	: Eski Türkçe
EUyg.	: Eski Uygurca
EUTG	: <i>Eski Uygur Türkçesi Grameri</i>
Hak.	: Hakasça
HTS	: <i>Hakasça-Türkçe Sözlük</i>
HWAU	: <i>Handwörterbuch des Altuigurischen</i>
KHRS	: <i>Hakassko-Russkiy slovar'</i> = <i>Hakas-Oris söstik</i> , 2006
Kız.	: Kızıl ağzı
Moğ.	: Moğolca
MOTH	: <i>Manuscrits ouigours du IXe-Xe siècle de Touen-houang</i> , I-II
O. Far.	: Orta Farsça
OTWF	: <i>Old Turkic Word Formation I-II</i>
ÖHT	: <i>Örneklî Hakasça-Türkçe Sözlük</i>
Sag.	: Sagay ağzı
TMEN I-III	: <i>Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen I-III</i>
USBM	: "Uigurische Sprachdenkmäler'den Beş Mektup"
Usp	: Uigurische Sprachdenkmäler
UW	: <i>Uigurisches Wörterbuch, Neubearbeitung I: Verben</i>
UW1-6	: <i>Uigurisches Wörterbuch I-VI (1977-1998)</i>
YFar.	: Yeni Farsça

KAYNAKÇA

- Abik, A. D. (2009). Ali Şir Nevâyi'nin *Münşeât*'ında 'arza-daşt' terimi ve birkaç örnek. *Uluslararası Türklük Bilgisi Sempozyumu*, 25-27 Nisan 2008, Erzurum, 33-46.
- Aktaş, E. (2016). Hakaş Türkçesi. *Çağdaş Türk Lehçeleri Metin Aktarmaları* (Biray, N., Ed.). İstanbul: Kesit Yayınları, 610-686.
- Aktaş, E. (2018). Hakaşça Yeni Ahit'in dinî söz varlığı. *Türk Bitig Türklük Bilimi Araştırmaları Kırklareli Üniversitesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü Yıllığı-2018* (Bayram, B., Ed.). İstanbul: Paradigma Akademi, 39-50.
- Almássy, Gy. (2016). Kara-Kırgız dil bilimi notları (Arslan, H. Ç., Çev.). *TDAY Belleten*, 2016, 64(1), 87-101.
- Arikoğlu, E. (2005). *Örnekli Hakaşça-Türkçe sözlük* (1. bs.). Ankara: Akçağ Yayınları.
- Arikoğlu, E. (2011). *Hakaş Türkçesi grameri*. Ankara: Bengü.
- Arslan, H. Ç. (2016). *Uygur ve Karahanlı Türkçesinde itaat kavramı*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Arslan, H. Ç. (2020). On the Word "boşyutçï" in Old Uighur. *Актуальные вопросы тюркологических исследований: Международные научные конференции XXXIII и XXXIV Кононовские чтения*, 28-36. Sankt-Peterburg.
- Arslan, H. Ç. (2021). *Eski Uygur mektuplarının incelenmesi ve söz varlığının Hakaşça ile karşılaştırılması*. Yayınlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Asmussen, J. P. (1965). *X^aävânîft, studies in Manichaeism*. (Acta Theologica Danica, 12). Copenhagen: Munksgaard.
- Atalay, B. (1939). *Dîvânu Lûgat-it Türk tercümesi* 1. Ankara: Alâeddin Kırval Basımevi.
- Ayazlı, Ö. (2012). *Altun Yaruk Sudur VI. kitap karşılaştırmalı metin yayını*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ayazlı, Ö. (2017). *Sarı Uygurcanın grameri ve Eski Türkçe ile karşılaştırmalı söz varlığı*. İstanbul: Kesit Yayınları.
- Aydın, E. (2009). Köl Tigin ve Bilge Kağan yazıtlarındaki *amga (amg)* korgan üzerine. *Turkish Studies*, 4(3), 273-282.

- Bang, W. and Gabain, A. Von (1929). *Türkische Turfan-Texte II*. Berlin: Verlag Akademie der Wissenschaften in Kommission bei Walter de Gruyter U. Co.
- Barutçu, S. Ö. (2002). *Eski Türklerde dil ve edebiyat*. Türkler 3. Ankara: 481-501.
- Baskakov, N. A. and İnkijekova-Grekul, A. İ. (1953). Hakasskiy Yazık. *Hakassko-russkiy slovar'* içinde 361-487. Moskva: Gosudarstvennoe izdatel'stvo inostrannih i nacional'nih slovarey.
- Baskakov, N. A. (1975). *Grammatika Hakasskogo yazıka*. Moskva: Akademiya Nauk SSSR.
- Berbercan, M. T. (2013). Türk yazı dilindeki ilk manzum mektup örnekleri. *Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi (KAREFAD)*, 2(1), 73-92.
- Borgoyakova, T. G. (2000). *Kratkiy Hakassko-Russkiy frazeologičeskiy slovar'*. Abakan: İzdatel'stvo Hakasskogo Gosudarstvennogo Universiteta im. N.F. Katanova.
- Clark, L. V. (1975). *Introduction to the Uighur civil documents of East Turkestan (13th-14th cc.)*, Phil. Diss. Bloomington, Edinburg 1975, X+488 s.
- Clark, L. V. (1977). Mongol elements in Old Turkic?. *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 75, 110-168.
- Clauson, Sir G. (1972). *An Etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish*. Oxford: Clarendon Press.
- Clauson, Sir G. (1973). Two Uygur administrative orders. *Ural-Altaysche Jahrbücher*, 45 (1973), 213-222.
- Çahsı Habar [Чахсы Хабар] (2007). (Borgoyakova, T. vd., Çev.). Moskva: Bibliyamı Tılbesceng İstitut.
- Çetin, E. (2012). *Altun Yaruk yedinci kitap, Berlin bilimler akademisindeki metin parçaları karşılaştırmalı metin, çeviri, açıklamalar, dizin*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Çetin, E. (2017). *Altun Yaruk sekizinci kitap*. Adana: Karahan Kitabevi.
- Dankoff, R. and Kelly, J. (1982). *Maḥmūd el-Kāşyārī, Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luḡāt at-Turk), Part I, Sources of Oriental Languages and Literatures, Turkish Sources:7*. Harvard University.

- Dankoff, R. and Kelly, J. (1984). *Maḥmūd el-Kāšyarī, Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luḡāt at-Turk), Part II, Sources of Oriental Languages and Literatures, Turkish Sources:7*. Harvard University.
- Dankoff, R. and Kelly, J. (1985). *Maḥmūd el-Kāšyarī, Compendium of the Turkic Dialects (Dīwān Luḡāt at-Turk), Part III, Sources of Oriental Languages and Literatures, Turkish Sources:7*. Harvard University.
- Demir, N. and Yılmaz, E. (2006). Uygur Edebiyatı (VIII-XIV. yüzyıl): Nesir. *Türk Edebiyatı Tarihi I*. İstanbul: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 154-176.
- Doerfer, G. (1963, 1965, 1967). *Türkische und mongolische Elemente im Neupersischen I, II, III*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Durkin-Meisterernst, D. (2004). *Dictionary of Manichaean Middle Persian and Parthian*. Brespols: Turnhout.
- Eraslan, K. (2012). *Eski Uygur Türkçesi grameri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Ercilasun, A. B. (2004). *Başlangıçtan yirminci yüzyıla Türk dili tarihi*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Erdal, M. (1991). *Old Turkic word formation: A functional approach to the lexicon. Vol. I-II*. Wiesbaden: Otto Harrassowitz.
- Gabain, A. von (1938). Briefe der uigurischen Hüen-tsang-biographie. *SPAW*, 371-415.
- Gabain, A. von (1961). Der Buddhismus in Zentralasien. *religionsgeschichte des orientes in der zeit der weltreligionen*, 496-574. Leiden: The Netherland.
- Getty, Alice (1914). *The Gods of Northern Buddhism*. Oxford: Clarendon Press.
- Gharib B. (2004). *Sogdian dictionary (Sogdian-Persian-English)*. Tehran.
- Gürsoy Naskali, E. ve Butanayev, V. vd. (Haz.) (2007). *Hakasça-Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Hamilton, J. R. (1986). *Manuscripts ouigours du IXe-Xe siècle de Touen-houang, I*, Paris 1986, 1-206; *Manuscripts ouigours du IXe-Xe siècle de Touen-houang, II*, 207-352.

- Kafesoğlu, İ. (2001). Uygurlar. *Türk dünyası el kitabı* 1 (3. bs.). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları. 182-188.
- Kara, M. (1995). *Hakas Türkçesinde fiiller*. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kara, M. (2005). *Hakas Türkçesinde isim*. Yayınlanmamış doktora tezi, Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Kargı Ölmez, Z. (Haz.). (1996). *Şecere-i Terākime (Türkmenlerin Soykütüğü). Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 3*. Ankara: Simurg Yayınları.
- Kaskarakova, Z. E. (2009). *Хакас тілінің омонимнер сөстiгi. [Hakas tiliñij omonimner söstigi]*. Ағбан: Хакас книга издательствозы [Ağban: Hakas Kniga İzdatel'stvozi].
- Kaya, C. (2020). Köktürkçe isi/işi ~ kişi/kişi üzerine. *Belgü* (2020): 19-26.
- Killi, G. (2002). *Hakas Türkçesinin ağızları*. Yayınlanmamış doktora tezi, Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Klaproth, J. (1820). *Abhandlung über die sprache und schrift der Uiguren*. Paris: Königlichem Druckerey.
- Lessing, F. D. (Ed.) (1960). *Mongolian-English dictionary*. Berkeley and Los Angeles: University of California Press.
- Mathews, R. H. (1972). *Chinese-English dictionary*. Revised American Edition (12th ed.). Cambridge/Massachusetts: Harvard University Press.
- Matsui, D. (2008). Du-a ji-tay no Uiguru-go men-zei tokkyo-go-jo to so-no shū-hen (An Uigur Decree of Tax Exemption Issued under Du'a- Khan and Related Problems), *Jin-bun sha-kai ron-sō = Studies in the Humanities, Jin-bun ka-gakuhēn = Volume of Cultural Sciences*, 19, (February 2008), 13-24.
- Matsui, D. (2011). Ning-rong 寧戎 and Bezeklik in Old Uigur Texts. *Studies on the Inner Asian Languages* 26, 2011, 141–175 [JPN].
- Maynogaşeva, V. E. (1997). *Хакасский Героический Эпос: Ай-хуучин (Алыптыг Нымах Ай-хуучын) [Hakaszkij Geroičeskij Epos "Ay-huicın" (Alıptıg Nımah Ay-huicın)]*. Новосибирск: Наука [Novosibirsk: Nauka].
- Moriyasu, T. (1982). An Uighur Buddhist's letter of the Yuan Dynasty from the Tun-huang-Supplement to Uigurica from Tun- Huang,

- Memoirs of the Research Department of the Toyo Bunko*, 40, 1-18 (Japonca).
- Moriyasu, T. (1983). Gendai Uiguru Bukkyôto no ichi shokan-Tunkô shutsudo Uiguru-go bunken hoi [An Uighur Buddhist's Letter of the Yuan Dynasty from the Tun-huang-Supplement to my previous work "Uigurica from Tun-Huang"], *Nairiku Ajia / Nishi Ajia no shokai to bunko [Society and Culture of Inner Asia and the Muslim World]*, Tokyo, 1983, 209-231.
- Moriyasu, T. (2008). Epistolary Formulae of the Old Uighur letters from Central Asia. Japanese Studies in the History of Pre-Islamic Central Asia, *Acta Asiatica. Bulletin of the Institute of Eastern Culture*, 94, Tokyo, 2008, 127-153.
- Moriyasu, T. (2011). Epistolary Formulae of the Old Uighur letters from the Eastern Silk Road (Part 1), *Memoirs of the Graduate Scholl of Letters Osaka University*, 51(3), Osaka, 2011, 1-31 (Japonca), 32-86 (İngilizce).
- Moriyasu, T. (2012). Epistolary Formulae of the Old Uighur Letters from the Eastern Silk Road (Part 2), *Memoirs of the Graduate Scholl of Letters Osaka University*, 52, Osaka, 2012, 1-98.
- Moriyasu, T. (2019). *Corpus of the Old Uighur letters from the Eastern Silk Road. Berliner Turfantexte XLVI*. Turnhout: Brepols Publishers.
- Nadelyayev, V. M. vd. (1969). *Drevnetyurkskiy slovar'*. Leningrad: Akademiya Nauk SSSR.
- Nalbant, M. V. (2013). Eski Türk mektuplaşma geleneği üzerine Kutadgu Bilig açısından bir değerlendirme. *Modern Türklük Araştırmaları Dergisi*, 10(3), 6-30.
- Ölmez, M. (1995). Uygurca Xuanzang-biyografisindeki Çince alıntılar (Chinesische Lehnwörter in uigurischer Xuanzang-biographie). *Türk Dilleri Araştırmaları*, 4, 109-143.
- Ölmez, M. (1997). Eski Türk yazıtlarında yabancı öğeler 2. *Türk Dilleri Araştırmaları*, 7, 175-186.
- Önen, Y. ve Şanbey, C. Z. (1993). *Almanca-Türkçe sözlük* (1, 2). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 546.
- Özbay, B. (2014). *Huastuanift Manihaist Uygurların tövbe duası*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Özertural, Z. (2008). *Der uigurische Manichäismus Neubearbeitung von Texten aus Manichaica I und III von Albert v. Le Coq*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag.
- Pulleyblank, E. G. (1991). *Lexicon of reconstructed pronunciation in Early Middle Chinese, Late Middle Chinese, and Early Mandarin*. Vancouver: UBC Press.
- Radloff, W. (1928). *Uigurische sprachdenkmäler*, materialien nach dem Tode des verfassers mit ergänzungen von S. Malov herausgegeben, / (*pamyatniki Uygurskogo yazıka*), materialı izdannie posle smerti avtora s dopolneniyami S. E. Malova, Akademiya Nauk SSSR, Leningrad 1928, VIII+305 s. (Reprint: 1972, Biblio Verlag, Osnabrück).
- Raschmann, S. Ch. (2007). *Altürkische handschriften teil 13, dokumente teil I*. Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland. Band XIII, 21, Stuttgart, 2007.
- Raschmann, S. Ch. (2009). *Altürkische handschriften teil 14, dokumente teil 2*. Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland. Band XIII, 22, Stuttgart, 2009.
- Raschmann, S. Ch. (2009). Traces of Christian communities in the Old Turkish document, *studies in Turkic philology. Festschrift in Honour of the 80th Birthday of Professor Geng Shimin*, Beijing, 2009, 408-425.
- Röhrborn, K. (1977). *Uigurisches wörterbuch. sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen texte aus Zentralasien. lieferung 1 a - agrig*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Röhrborn, K. (1979). *Uigurisches wörterbuch. sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen texte aus Zentralasien. lieferung 2 agriglan - anta*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Röhrborn, K. (1981). *Uigurisches wörterbuch. sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen texte aus Zentralasien. lieferung 3 anta (Schluß) - asanke*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Röhrborn, K. (1987). *Uigurisches wörterbuch. sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen texte aus Zentralasien. lieferung 4 asankelig - ayat-*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Röhrborn, K. (1994). *Uigurisches Wörterbuch. sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen texte aus Zentralasien. lieferung 5 ayatıl - ämgäklig*. Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.

- Röhrborn, K. (1998). *Uigurisches Wörterbuch. sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen texte aus Zentralasien. lieferung 6 ämgäksin- - ärräk.* Wiesbaden: Franz Steiner Verlag.
- Röhrborn, K. (2010). *Uigurisches Wörterbuch. sprachmaterial der Vorislamischen Türkischen texte aus Zentralasien.* neubearbeitung I: verben. Band 1: *ab - äzüglä-*. CIV + 213. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Sertkaya, A. (1999). *Uigurische sprachdenkmäler'den beş mektup, TDAY-Belleten*, 1996, Ankara, 237-264.
- Sertkaya, O. F. (1993). Eski Uygur Türklerinden hukuk belgeleri örnekleri. *Türklerde İnsani Değerler ve İnsan Hakları, Başlangıcından Osmanlı Dönemine Kadar*, İstanbul 1993, 131-148.
- Sertkaya, O. F. (2010). Zu den Namen türkischer Christen in verlorengegangenen uigurischen Urkunden (II. Dünya Savaşı esnasında asılları Berlin'den kaybolan Uygur belgelerinde geçen Hristiyan Türklerin isimleri üzerine). 25-30 Temmuz 2010, Institute of Oriental Manuscripts, Russian Academy of Sciences, 53. *Permanent Internationalen Altaistic Conference*, St. Petersburg.
- Sertkaya, O. F. (2011). Eski Uygur mektupları üzerine. *İÜ Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 44, 209-228.
- Subrakova, O. V. (1996). *Поговорим По-Хакасски. Русско-Хакасский разговорник [Pogovorim po-Hakasski, rusko-Hakasskiy razgovornik]*. Abakan: Hakasskoye Kniznoye İzdatel'stvo.
- Subrakova, O. V. (2006). *Hakassko-Russkiy slovar'=Hakas-Oris söstik*. Novosibirsk: Nauka.
- Swadesh, M. (1971). *The origin and diversification of language.* (Ed.) Joel Sherzer. Chicago: Aldine.
- Şirin User, H. (2009). *Köktürk ve Ötüken Uygur Kağanlığı yazıtları, söz varlığı incelemesi*. Konya: Kömen.
- Таҗеуева, Т. Г. (1958). *Алтын Арыг Алыптыг нумахтар – Алтын Арыг Алыптыг нумахтар*. Abakan: Hakasiyadağı Kniga İzdatel'stvozi.
- Tekin, Ş. (1962). Mani dininin Uygurlar tarafından devlet dini olarak kabul edilişinin 1200. yıldönümü dolayısı ile birkaç not (762-

- 1962). *TDAY Belleten 1962*, 1-11. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tekin, T. ve Ölmez, M. (1999). *Türk dilleri -giriş-*. İstanbul: Simurg.
- Tekin, T. (2004a). İpek Yolu'ndan bin yıllık mektuplar. *Makaleler II Tarihi Türk Yazı Dilleri* içinde 289-299 (Yılmaz, E. ve Demir, N., Haz.). Ankara: Öncü Kitap.
- Tekin, T. (2004b). [Tanıtma] *Manuscripts ouïgours du IXe-X^e siecle de Touen-houang. Makaleler II Tarihi Türk Yazı Dilleri*, 300-307 (Yılmaz, E. ve Demir, N., Haz.). Ankara: Öncü Kitap.
- Tekin, T. (2006). *Orhon yazıtları* (2. bs.). Ankara: TDK Yayınları.
- Tekin, T. (2013). Türk dil ve diyalektlerinin yeni bir tasnifi. *Makaleler 3 Çağdaş Türk Dilleri* içinde (Yılmaz, E. ve Demir, N., Haz.). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Temel, E. (2015). Eski Uygur Türkçesi dönemine ait iki mektup örneği. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 127-141.
- Tenişev, E. R. vd. (2001). *Sravitel'no-istoričeskaya grammatika turkskih yazıkov. Leksika* (2. bs.). Moskva: NAUKA.
- Tezcan, S. and Zieme, P. (1971). Uigurische brieffragmente. *Studia Turcica*, Budapest 1971, 451-460.
- Tezcan, S. (1978). En eski Türk dili ve yazını. *Bilim Kültür ve Öğretim Dili olarak Türkçe'den Ayırılım*, Ankara: TTK Basımevi.
- The Nan Tien Institute (NTI) (2013-2021). *The Nan Tien Institute Buddhist Text Reader - NTI Reader*. <http://ntireader.org/>. (Erişim tarihi: 25.03.2020).
- Tlibistiin, K. S. (1935). *Крыловънъ Баснжаларъ [Krylovting Basnyaları]*. Ogiz Novosibirsk.
- Tokyürek, H. (2019). *Eski Uygur Türkçesinde Budizm ve Manihaizm terimleri*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Tolmaçeva, N. Ya. vd. (2011). *Хакас Тили 2 [Hakas Tili 2]*. Abakan: Hakasskoye Knijnoye İzdatel'stvo.
- Tugujekova, V. N. (2010). *Актуальные Проблемы Истории Хакасии (1917 – начало 2000-х гг.) [Aktual'nyye problemi istorii Hakasii (1917- načalo 2000-h gg.)]*. Abakan: Hakasskoye Knijnoye İzdatel'stvo.

- Tuğuşeva, L. Yu. (1971). Three Letters of Uighur Princes from the MS Collection of the Leningrad Section of the Institute of Oriental Studies, *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, XXIV(2), 1971, 173-187.
- Uçar, E. (2020). MORIYASU, T. Corpus of the Old Uighur letters from the Eastern Silk Road, Berliner Turfantexte XLVI, Brepols Publishers, Turnhout (Belgium), 2019, 304 pp.+Plate XVII, ISBN: 978-2-503-58708-0. *Journal of Old Turkic Studies*, 4(2) , 778-782 . DOI: 10.35236/jots.680772.
- Vér, M. (2019). *Old Uyghur documents concerning the postal system of the Mongol Empire. Berliner Turfantexte XLIII*. Turnhout: Brepols Publishers.
- Wilkens, J. (2000). *Alttürkische handschriften teil 8, Manichaisch-Türkische texte der Berliner Turfansammlung*. Verzeichnis der orientalischen Handschriften in Deutschland. Band XIII, 16. Stuttgart: Franz Steiner Verlag.
- Yakub, A. (2004). On a newly Unearthed Uyghur Letter from Dunhuang, *Turfan Revised – the first Century of Research into the Arts and Cultures of the Silk Road*, 2004, 398-400.
- Yesin, Yu. N. (2015). Kolesnyye povozki korenogo naseleniya Minusinskoy kotloviny po materialam leksiki khakasskogo yazyka. *Uralo-Altayskiye İssledovaniya*, 2015, 2(17): 20-35.
- Yıldırım, F. (2017). *İrk Bitig ve Orhon yazılı metinlerin dili*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Yoshida, Y. and Moriyasu, T. (2000). Bezekuriku shutsudo Sogudogo Uiguru-go Mani-kyôto tegami-bun = Manichaeen Sogdian and Uighur letters recently unearthed in Bezeklik, Turfan, *Studies on the Inner Asian Language*, XV, 2000, 135-178.
- Zieme, P. (1975). *Berliner Turfantexte V, Manichäisch-türkische Texte -Texte, Übersetzung, Anmerkungen*. Berlin: Akademie-Verlag.
- Zieme, P. (1995). An Uigur Monasterial letter from Toyoq. *Studies on the Inner Asian Languages*, X, 1995, 1-7.